

1 Изследване на разпространението на малки оръжия

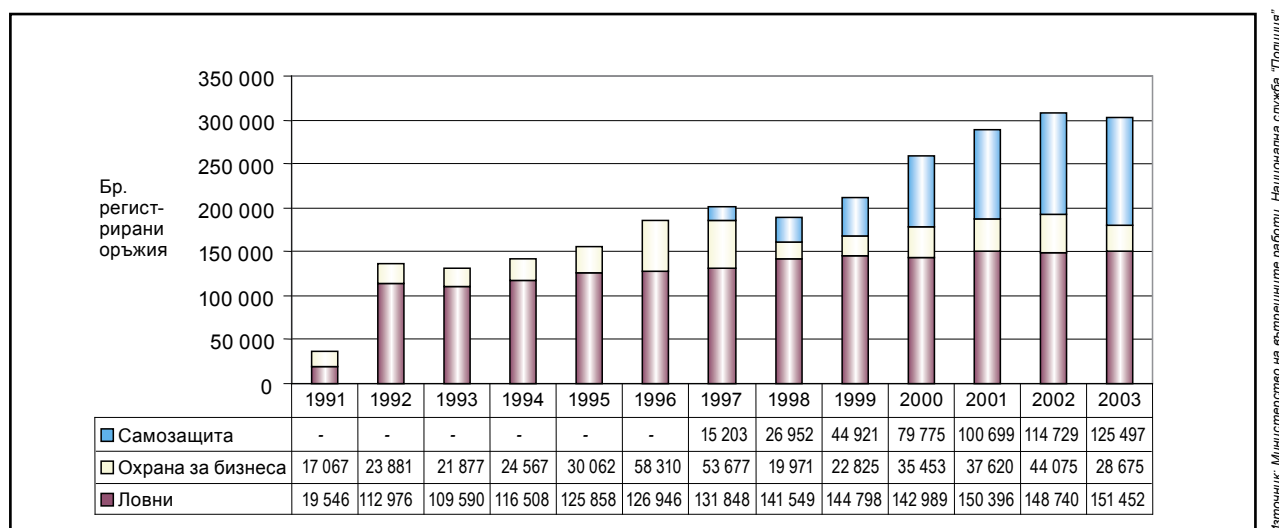
1.1 Законни оръжия

1.1.1 Огнестрелни оръжия сред гражданското население

Според данните на службата “Контрол над общоопасните средства” (служба “КОС”), която е звено на Дирекция Национална служба “Полиция” (ДНСП) и поддържа архив от данни на Министерството на вътрешните работи (МВР) за регистрираните граждански оръжия, броят на регистрираните към 31 декември 2003 г. оръжия е бил 305 624, разпределени между 249 882 граждани в цялата страна. Тези цифри поставят България на почти същото равнище като останалите източноевропейски страни, що се отнася до брой притежавани оръжия на глава от населението. Това равнище е резултат от една сравнително скорозна тенденция. До 1991 г. българските граждани, които притежаваха огнестрелно оръжие, бяха или ловци или спортисти, а наследената от комунистическото управление система за вътрешен оръжеен контрол бе изключително строга. Хората, които разполагаха с оръжие бяха привилегирани членове на Комунистическата партия (особено “активните борци против фашизма и капитализма”) или отговорни служители от Министерството на отбраната (МО) и МВР. Гражданите притежаваха главно ловни пушки и мнозинството бяха законни. Незаконните оръжия бяха пушки, револвери, пистолети и автомати, останали от Първата и Втората световна война⁴.

По време на преходния период постепенно беше либерализиран режимът за притежаване на оръжие от гражданското население, като на определени категории граждани, например частните охранители, бе разрешено да притежават и носят оръжие. Графика 1 по-долу показва постепенното увеличение на броя на притежаваните оръжия след 1991 г. Първото значително нарастване става факт през 1992 г., когато правителството приема постановление за пререгистриране на всички огнестрелни оръжия на граждани⁵. Както се вижда, изпълнението на това постановление довежда до регистриране на близо 100 000 оръжия. През 1994 г. този процес на събиране и пререгистрация на оръжието се повтаря.

По това време вътрешният пазар на огнестрелно оръжие за граждани беше все още в процес на развитие и съществуваше практиката Министерството на вътрешните работи да предоставя на граждани оръжия под наем. На служителите на частни охранителни фирми и други, които можеха да докажат нужда от оръжие, полицията предлагаше 9-мм пистолети “Макаров”. Предлагаха се и 7,62-мм автомати “Калашников” на охранителни фирми за охрана на сгради извън населени места⁶.

Графика 1: Брой регистрирани оръжия в България.

Източник: Министерство на вътрешните работи, Национална служба “Полиция”.

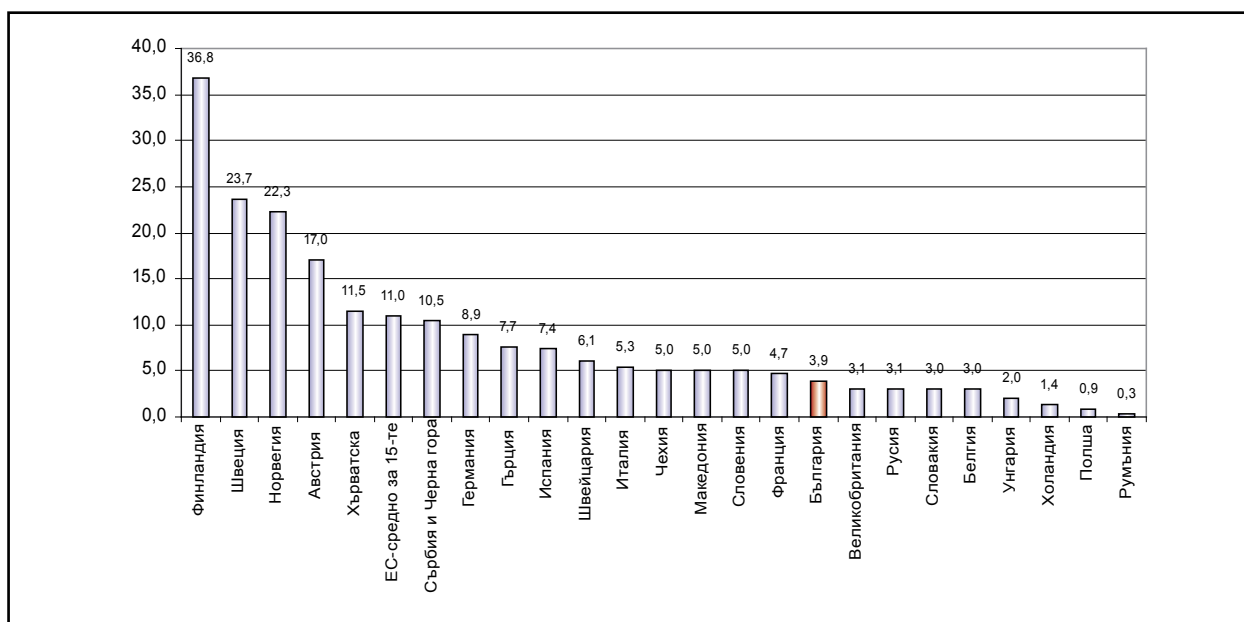
⁴ Интервю, Червенков, София, 21 юли 2004 г.

⁵ Решението изискваше и от страна на всички държавни институции да заявят броя на притежаваните от тях огнестрелни оръжия. Решение № 167 на Министерски съвет за пререгистриране на огнестрелното оръжие, ползвано от юридически и физически лица, 4 май 1992 г.

⁶ Заповед № 15 от 25 фев. 1997 г. на Министъра на вътрешните работи.

В края на 1996 г., с промени на тогава действащия закон, регулиращ притежанието на оръжие в рамките на страната, и конкретно на Правилника за приложение на закона за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпаси, на редовите граждани бе разрешено да носят оръжие за охрана на бизнеса си или като служители в частни охранителни фирми⁷. В крайна сметка този закон бе отменен и през ноември 1998 г. бе обнародван новият Закон за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите (ЗКВВООБ), който за пръв път позволява притежанието на оръжие с цел самозащита⁸. След влизането в сила на този закон броят на регистрираните оръжия от граждани нараства в продължение на няколко години, като едва през 2002 г. се забелязва спад. Интервюираните представители на Служба “КОС” обясняват нарастването не само със засилващото се чувство за несигурност у гражданите през този период, но така също и с умножаването на частни охранителни фирми в отговор на тази несигурност. Това, от своя страна, довежда до повишено търсене на оръжия за самозащита, тъй като тези фирми наемат предимно лица, които вече притежават собствено оръжие⁹. Въпреки сравнително бързото покачване на броя на регистрираните през този период оръжия, сегашното равнище на притежание от 3,9 оръжия на 100 граждани в България е сходно с това на новоприсъединилите се към ЕС държави, но е далеч под средното за ЕС ниво от 11 оръжия на 100 души (Графика 2).

Графика 2: Регистрирани оръжия на 100 души¹⁰.

Молбата, отправена от изследователския екип към МВР да предостави разбивка на законно регистрираните оръжия по вид не бе удовлетворена¹¹. Все пак, може да се направи предположение, че по-голямата част от общо 145 816¹² оръжия, притежание на граждани, са пистолети “Макаров”, първо, защото мнозинството притежатели на оръжие – бивши военни и полицианти – са имали възможност да ги закупят на преференциални цени и второ, защото те се продават на сравнително ниска цена. Както става ясно от разговорите със собственици на оръжейни магазини, най-търсените марки леко стрелково оръжие са „Глок“, „СЗ“, „Берета“, „Браунинг“, „Валтер“, „Смит и Уесън“, и „Колт“.

От някои регистри, предоставени от Служба “КОС”, става ясно какво е разпределението на регистрираните в страната оръжия сред различните им притежатели (табл. 1).

⁷ Закон за изменение и допълнение на Закона за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите. Обн., ДВ бр. 79 от 17 септ. 1996 г.

⁸ ЗКВВООБ, обн., ДВ бр. 133 от 11 ноем. 1998 г. През септември 1999 г. бе публикуван и Правилник за приложение на Закона.

⁹ Тази практика се разрешава в чл. 14.4 от ЗКВВООБ. Тя е законна, при условие, че в охранявания обект се съхранява списък на използваните за охраната му оръжия. Интервю със служител на Служба “КОС”, 27 окт. 2003 г.

¹⁰ Източник: Изчисленията за България се основават на данни на Министерство на вътрешните работи, Национална служба “Полиция”. Останалите данни са с източник Изследването на малките оръжия (ИМО), 2003, с.64-65.

¹¹ В неофициален разговор бе обяснено, че такава информация би представлявала цяло “пазарно проучване”. Интервю, Гайдарски, 2 авг. 2004 г.

¹² Това е общият брой на оръжията, регистрирани от граждани, частни фирми и бивши офицери от МВР / МО.

ПРИТЕЖАТЕЛИ	БРОЙ ИЗДАДЕНИ РАЗРЕШИТЕЛНИ
Ловци	108 704
Бивши / настоящи служители на МО / МВР	64 002
Частни лица	57 625
Фирми	18 975
Членове на спортни асоциации	252
Колекционери (частни лица)	217
Колекционери (фирми / еднолични търговци)	59
Спортни асоциации	48
Общо	249 882

Таблица 1: Категории регистрирани притежатели (12.31.2003 г.)¹³.

ВИД ОРЪЖИЯ	ОБЩО РЕГИСТРИРАНИ ОРЪЖИЯ
Лекострелково оръжие за самозащита	145 816
Гладкоцевни ловни пушки	137 732
Гладкоцевни пушки (до 510 мм)	3 162
Нарезни ловни пушки	17 441
Оръжия за спортна стрелба / дадени като награди / колекционерски	12 428
Общо за гражданското население	316 579

Таблица 2: Категории регистрирани оръжия на граждани (2003 г.)¹⁴.

В България ловците са най-голямата група граждани, притежаваща оръжие. Дори преди 1989 г., когато се говореше, че е по-лесно да станеш член на Комунистическата партия, отколкото да получиш ловен билет, техният брой вече е десетки хиляди души. Към края на 1992 г. броят на ловните оръжия, регистрирани от частни лица достига 112 976. През следващите пет години броят на ловните оръжия остава относително непроменен. В края на 2003 г. Служба "КОС" е регистрирала 108 704 ловци, които притежават 151 452 ловни оръжия. Според сегашния закон един ловец може да притежава до 3 ловни пушки и до 50 патрона на пушка (или 200 патрона за гладкоцевна пушка)¹⁵. С нарастване на популателната способност на ловците през следващите години, делът на ловците, притежаващи повече от едно огнестрелно оръжие, може да се увеличи.

Следващата голяма група притежатели на огнестрелно оръжие – 64 002 лица – са настоящи или бивши служители на МО и МВР, много от които са офицери от въоръжените сили¹⁶. От тях 53 % притежават 64 079 оръжия. (като някои са с повече от едно оръжие). Освен това 57 625 обикновени граждани притежават 61 418 огнестрелни оръжия (в това число 1133 оръжия, получени като награда¹⁷ и 249 спортни оръжия). По-големият брой притежатели на оръжие, свързани с МО и МВР, се обуславя от факта, че системата за получаване на разрешително е по-облекчена за тях, а таксите за бившите и настоящи служители са по-малко на брой. Повечето от бившите военнослужещи и служители на МВР притежават 9-мм пистолети "Макаров", тъй като на тях им е разрешено при пенсиониране да закупят зачисленото им служебно оръжие или оръжие от ведомствени излишъци.

¹³ Източник: НСП, МВР.

¹⁴ Източник: НСП, МВР.

¹⁵ Правилник за прилагане на ЗКВВООБ, чл. 57.1.

¹⁶ Тъй като според сегашния разрешителен режим съществува само една категория и за бившите и за настоящите полицейски служители, се получава преплитане на данните за настоящите служители на МВР / МО и чисто гражданските лица.

¹⁷ Офицерите от МВР или МО често са награждавани с оръжия като признание за изпълнение на служебния им дълг.

Друга категория притежатели на оръжие са юридически лица – еднолични търговци и фирми. По данни от декември 2003 г. общо 18 975 лица, работещи в 8 306 такива фирми, са притежавали законно 28 675 оръжия за охрана на бизнеса си. Не малка част от тези фирми предоставят охранителни услуги поради това, че през последното десетилетие частният охранителен бизнес се разрасна значително. През 2004 г. в България има около 3 000 частни охранителни компании, в които са заети близо 130 000 охранители¹⁸. Според изявление на представители на МВР гардовете, заети в частни охранителни фирми притежават общо около 90 000 оръжия.¹⁹ В България не е правено задълбочено изследване на практиките на тези фирми. Изглежда повечето охранители използват по време на работата си оръжието, което са регистрирали на свое име за лична употреба. Тази практика е изцяло законна и смяна на регистрацията на оръжието не се изисква. Може да се заключи, че повечето частни охранители използват пистолети “Макаров”, тъй като много от тях са бивши офицери от въоръжените сили и полицията.

Оръжейните магазини и стрелбищата също разполагат със значителен оръжеен запас. През 2004 г. в страната са регистрирани 279 оръжейни магазина и 67 стрелбища²⁰. За оценката на количеството оръжия, съхранявани в оръжейните магазини и стрелбищата, трябва да се вземе предвид факта, че такива заведения варират по размери от места като луксозния двуетажен оръжеен магазин на “ВИП Трейдинг” в София, разполагащ със стотици различни оръжия, до малки магазинчета в провинцията, където могат да се намерят не повече от няколко десетки вида оръжие.

Сейфъртурърлд. 2004.

Сейфъртурърлд. 2004.

Снимка 1. Център за изследване на демокрацията – научният сътрудник Филип Гунев пробва различни видове оръжие на стрелбището на “ВИП Трейдинг”, септември 2004 г.

Снимка 2. Магазинът на “ВИП Трейдинг” в София, един от най-добре заредените търговски обекти в страната.

Независимо от това, по най-скромните оценки би трябвало да се падат средно по около 150 стрелкови оръжия на магазин. Това дава основания за една приблизителна оценка от близо 40 350 оръжия на склад в оръжейните магазини. Ако се допусне, че в едно стрелбище средно има около 30 огнестрелни оръжия, това означава че в стрелбищата в страната има общо около 2 070 броя оръжия²¹.

В допълнение към споменатите по-горе групи, според регистрите на Служба “КОС” има около 8 000 оръжия, притежавани от 59 частни колекционери и 2 300 стрелкови оръжия, собственост на спортни клубове и спортисти²².

¹⁸ МВР, 5 авг. 2004 г. <http://press.mvr.bg/News/news040805_01.htm>.

¹⁹ Данни на МВР, цитирани във в. “Кеш”, 2004 г. Охранителните фирми редовно подават информация в МВР за броя на личния си състав и оръжията, а именно в Охранителна полиция.

²⁰ Данни на МВР.

²¹ Цифрата е получена след като изследователския екип посети и разговаря с персонала на няколко различни стрелбища в София през септември 2004 г.

²² Данни на Служба “КОС”, МВР.

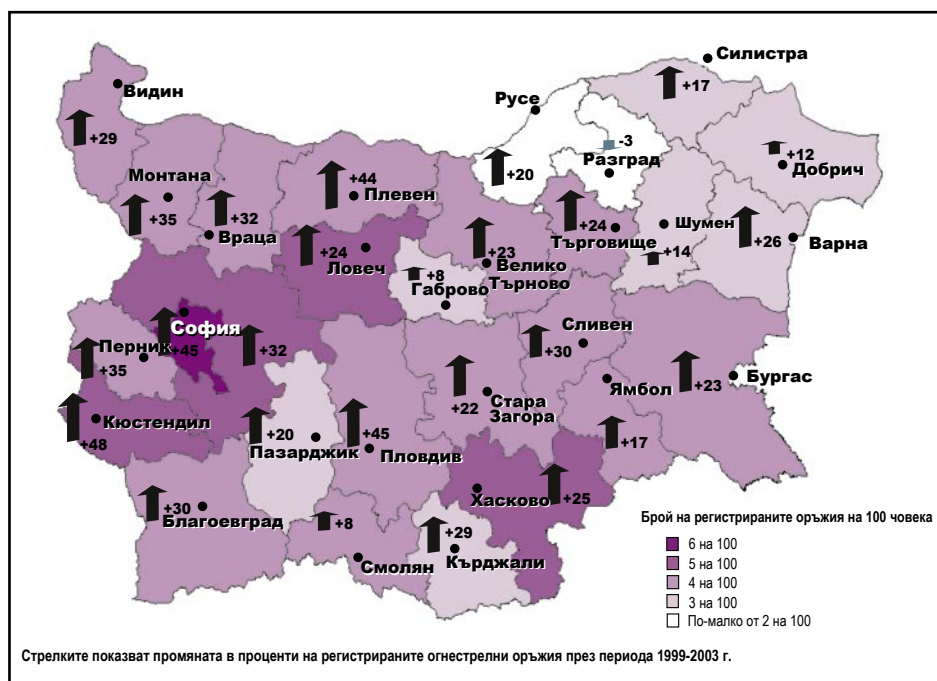
1.1.1.1 Разпределение на оръжията по области

Разпределението на огнестрелни оръжия сред граждански граждани в страната е подобно на разпределението на населението, с изключение на четири области. Това са София – град, където концентрацията на оръжие е най-голяма – на всеки 100 души население се падат 6 оръжия. Висока е концентрацията и в Хасково (на границата с Турция), Кюстендил (на границата с Македония) и в Ловеч, където на всеки 100 души се падат 5 регистрирани оръжия. Средно за страната се падат 3,8 оръжия на 100 души.

Това разпределение може да бъде обяснено по няколко начина. В София са концентрирани по-голямата част от бизнеса и правителствените институции, повечето от които се охраняват от частни охранителни фирми. Допълнителната концентрация на огнестрелно оръжие там може да бъде обяснен задоволително дори само с факта, че по данни на полицията от 1999 г. (преди частните охранителни фирми да започнат активно да наемат гардове, притежаващи оръжие) в столицата са се намирали 41% от всички охранители в страната. Друго възможно обяснение са по-високите приходи на населението в София (с около 26% в сравнение със средното за страната, според данни на Националния статистически институт (НСИ) за 2003 г.), което позволява на повече хора да си купят оръжие²³. Необходимо е да се отчете и по-високото ниво на престъпността в столицата, което е причина повече хора да се снабдяват с оръжие.

За другите три области, където има по-голям брой оръжия на 100 души – Кюстендил, Ловеч и Хасково, обяснение за това явление не бе открито нито в по-ниския брой откази за разрешителни, нито в ръста на престъпността, нито в по-големия брой ловджии в областта. Допълнително проучване може да даде обяснение за склонността на жителите на тези области да закупуват оръжие. В Графика 3 по-долу е показана промяната на нивото на притежаваното огнестрелно оръжие от 1999 г. насам.

През периода 1999-2003 г. най-голям ръст в броя на оръжия сред населението отбелязват София – град и Пловдив – най-вероятно това е свързано с по-активна охранителна дейност. В другите три области, където се забелязва голям ръст – Кюстендил, Благоевград и Перник нарастването най-вероятно е свързано с утежнената криминогенна обстановка там.

Графика 3: Огнестрелни оръжия на 100 души/изменение на броя на регистрираните оръжия за периода 1999-2003 г. в %²⁴.

Забележка: Картата отразява единствено разпространението на оръжие сред гражданското население, без държавни институции, отбранителните фирми, полицията и армията.

²³ НСИ, 2003 г. стр. 15.

²⁴ Източник: НСП, МВР.

1.1.1.2 Разпределение по етнически групи

Според официални данни (Графика 3), районите с преобладаващо етническо турско население, като Кърджали и Разград, са с една от най-ниските степени на разпространение на огнестрелно оръжие сред гражданското население (съответно 3 и 2 оръжия на 100 души). Този факт се обяснява с близкото минало. През 80-те години тогавашното правителство взема редица мерки и службите за сигурност изземват систематично оръжията и боеприпасите от населението в тези райони. Впоследствие, когато през 1992 г. е разрешено да се регистрират оръжия, останалите в тези райони оръжия са съвсем малко на брой.

Както показва социологическото проучване, от етническите българи 6,8% притежават огнестрелни оръжия, докато при етническите турци и ромите процентът е доста по-малък²⁵.

ЕТНИЧЕСКА ПРИНАДЛЕЖНОСТ	БРОЙ РЕСПОНДЕНТИ	ПРОЦЕНТ НА ПРИТЕЖАТЕЛИТЕ НА ОГНЕСТРЕЛНО ОРЪЖИЕ
Българи	1 065	6,8%
Турци	91	1,1%
Българи-мюсюлмани	25	0%
Роми (цигани)	58	1,8%
Други	9	0%
Без отговор	3	0%
Общо	1 251	5,9%

Таблица 3: Етническа принадлежност на собствениците на огнестрелно оръжие.

Друга причина повечето турци да не притежават огнестрелни оръжия е може би това, че те живеят в малки градове и селски райони, където нивото на престъпността и по-ниско²⁶. Според изследването на общественото мнение 78,5% от притежаващите огнестрелно оръжие живеят в градове с население над 5000 души. Обратно, 67% от респондентите етнически турци живеят в общности с население по-малко от 5000 души. За съжаление броят на респондентите от ромски произход в това изследване на общественото мнение е твърде малък, за да позволи да се направи статистическа оценка за причините или географското разпределение на оръжия сред тази група, разпръсната в покрайнините на големите градове и селата из цялата страна.

Не бе регистриран нито един притежател на оръжие и сред помашкото население. Въпреки че е статистически достоверно в такава малка извадка от 25 човека да не попаднат притежатели на оръжие, със сигурност има българи-мюсюлмани, които притежават оръжие. Участниците във фокус-групата от Гоце Делчев, около който живее предимно мюсюлманско население, които бяха етнически българи, заявиха, че повечето помашки семейства притежават оръжие. Според тях, това се дължи на страха на помашката общност от репресии от страна на българите или на държавата. Бе добавено, че много от помаците се занимават с лов. Като се пренебрегнат националистически оцветените преувеличения, от тези твърдения би могло да се съди и за наличие на някакви оръжия у помашкото население.

1.1.2 Въоръжени сили и Министерство на отбраната

Официална информация, отнасяща се до броя на МОЛВ във въоръжените сили и в МО липсва²⁷. Въпреки това, запасите им от МОЛВ могат да бъдат изчислени, като се вземат предвид някои други, публично известни данни като броят на личния състав на армията.

²⁵ Тъй като извадката на лица от етническите малцинства е сравнително малка, тези цифри очертават само тенденцията и нямат статистическа стойност.

²⁶ 78,5 % от всички притежатели на огнестрелно оръжие в страната са жители на градове с население над 5 000 души, но следвайки географското разпределение на етническото турско население, 67 % от респондентите в социологическото изследване, които са от турски произход и притежават оръжие, живеят в места с население под 5 000 души.

²⁷ Както отбеляза служител на МО, такава преценка за наличните МОЛВ може да бъде направена на място в самите складове от чуждестранни експерти от страни, склонни да финансират унищожаването на излишното оръжие. Бележки на г-н Йордан Божилов от Управление "Международни организации и контрол над въоръженията" на МО по време на семинар по въпросите на МОЛВ и ограничаването на тяхното разпространение, организиран от Българския червен кръст, 3-4 ноември 2004 г., София.

През 2004 г. въоръжените сили на България наброяват 100 000 души, в които влизат 55 000 резервисти (виж по-подробно Таблица 4). Всички офицери на действителна военна служба са въоръжени с пистолети, а 10% от тях и с автомати. Що се отнася до младшите офицери – 1/3 от тях са въоръжени с автомати, а 2/3 – с пистолети. На всеки войник е зачислен автомат. Съотношението между броя на офицерите и войниците, както и на използваните от тях оръжия е същото и за контингента (55 000 души) от резерва. Армията разполага и с още 10% оръжия в запас за замяна на излезлите от строя. Като се вземат предвид тези цифри, може да се каже, че използваните стрелкови оръжия са 116 468. Според специалисти от МО освен тези стрелкови оръжия съществува и военновременен резерв от около 180 000 броя. Така общата цифра на годните стрелкови оръжия (без да се включват определените като излишъци) може да се оцени на близо 300 000 броя²⁸.

Смята се, че понастоящем излишъците от МОЛВ са около 200 000, като очакванията са те да нараснат, предвид поетия от България ангажимент пред НАТО да продължи да намалява личния състав на армията²⁹. Изследователският екип не успя да получи официална информация относно точния брой и видове излишни МОЛВ, тъй като тя е класифицирана.

Състоянието на определените за излишни оръжия зависи от продължителността на тяхната предишна употреба. Според доклад на външен консултант, отговарял за прегледа на състоянието на излишното въоръжение в МО по проект за унищожаване на излишъци, финансиран от Програмата за развитие на ООН (ПРООН), състоянието на останалото излишно въоръжение е добро³⁰. От това следва, че докато има големи запаси от годно за употреба оръжие, ще съществува и привлекателната възможност за продажбата им на международния пазар. В миналото българското правителство винаги е търсило пътища за износ на излишното въоръжение на страната³¹. Трябва да се отбележи, обаче, че България е поела политически ангажимент към Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) да унищожава излишъците от оръжие като предпочитан начин за тяхното снемане от въоръжение³².

Складовите запаси от боеприпаси на страната сега са около 160 000 тона, 80 000 от които са определени като излишъци, които трябва да бъдат унищожени в рамките на националната програма за унищожаване на излишни боеприпаси³³. Излишъците от боеприпаси за лекострелково оръжие и леко въоръжение са около 21 000 тона (Приложение В).

1.1.3 Полиция и МВР

Национална служба "Полиция" и другите служби към МВР също притежават голям набор от МОЛВ. Точната цифра на служещите в полицията и МВР е класифицирана информация. Независимо от това има редица публични изявления на ръководни кадри на МВР, според които в МВР служат около 60 000 души, между които и няколко хиляди служители на чисто административни длъжности³⁴. Що се отнася до броя на оръжията, притежание на полицията, има различни версии (напр. в едно изявление се твърди, че съставът на полицията е 27 000 – 30 000 души, което предполага и поне толкова оръжия³⁵, докато в други публични изказвания се говори за "20 000 сержанти и офицери, които най-вероятно притежават около 22 000 броя лично и професионално огнестрелно оръжие"³⁶). Разликата в двете оценки за броя на личния състав може би се дължи на административните длъжности, които вероятно са между 7 000 и 10 000. Всички полицаи са въоръжени с пистолет за изпълнение на рутинните си задължения, а за специални операции или за военно положение им е зачислен и автомат³⁷.

²⁸ В разговор с ръководни кадри от МО се потвърди, че оценките са правдоподобни. София, 23 септември 2004 г.

²⁹ Интервюта с ръководни кадри от МО, 14 септември 2004 г.

³⁰ Чуждестранният консултант, контролирал унищожението на 4 500 автомата АК-74 и различни по вид боеприпаси, определени за излишни от МО, коментира, че подобрите за унищожение оръжия са били в добро състояние. С достатъчно основание би могло да се предположи, че и останалите излишъци са в не по-лошо състояние, тъй като би било необичайно да бъдат избрани за унищожение по-добре поддържаните оръжия и да се запазят по-некачествените. Виж: Munro I, 'Ammunition Consultant After Action Report References: UNDP PROJECT BUL/02/H12/1X/34SSA no. 2003-005-POG'.

³¹ България: парите говорят – оръжейни сделки с нарушители на правата на човека. Хюман райтс уоч, април 1999, том 11, бр. 4.

³² Според Документа по малките оръжия и леки въоръжения на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ), приет на 308-мото пленарно заседание на Форума за сътрудничество в сигурността на ОССЕ на 24 ноември, 2000 г. FSC.DOC/1/00.

³³ От 30 ноември до 3 декември, 2004 г. съвместна делегация на SEESAC и ГСОК посети ЦСБСП с цел оценка на целесъобразността на евентуален проект за унищожаване на оръжие. Представителите на МО заявиха пред делегацията, че могат да бъдат унищожени до 80 000 тона боеприпаси. Интервю с Уилкинсън, 3 декември 2004 г.

³⁴ Българска национална телевизия, 5 юли 2004 г.

³⁵ Българска национална телевизия, 20 май 2002 г.; Новинар, 27 септември 2003 г.

³⁶ Труд, 28 март 2003 г.

³⁷ Интервю със служител на МВР, 6 октомври 2004 г.

Според интервюирани от системата на МВР ведомството разполага с близо десет процента запас и от двата вида оръжие³⁸. Това означава, че само Национална служба "Полиция" разполага с около 22 000 пистолета и 22 000 автомата "Калашников". МВР съхранява и определен брой оръжия за предоставяне на частни лица и фирми, както и резерв от стари или снети от въоръжение оръжия, но изследователският екип не успя да получи достоверна информация за какъв точно брой става дума при тях.

Оръжейните запаси на полицията се съхраняват в складове, собственост на 188-те районни полицейски управления. В районните полицейски управления се съхраняват временно и заловените по време на оперативни действия оръжия, били те притежание на престъпници или на редови граждани, чиито разрешителни са изтекли. Те се оставят на съхранени в РПУ, докато бъдат преместени в складовете за по-дълъг период. В случай че следствието го налага, тези оръжия могат да бъдат предадени на други служби, като например съда или Научноизследователският институт по криминалистика и криминология към МВР. Въпреки опитите на екипа да научи колко такива оръжия се съхраняват в НСП към момента, такава информация не бе получена. Вероятно, обаче, става дума за малък брой оръжия, тъй като МВР е в правото си, както да продаде, така и да унищожи тези оръжия (притежаваната от МВР фирма "Безконтактни мултиплексорни вериги" например разполага с верига от оръжейни магазини и лиценз за търговия с оръжие). В постановление на Министерски съвет от септември 2004 г., Дирекция „Материално–техническо осигуряване и социално обслужване“ на МВР се задължава на 1-ви януари всяка година да представя на министъра на вътрешните работи пълен списък на излишното въоръжение и боеприпаси. Според тези разпоредби, след като министърът одобри този списък, се сформира комисия, която определя цените на оръжията, определени за продажба³⁹. При последната известна такава разпродажба на 31 март 2004 г., МВР е продало 705 оръжия, конфискувани от служители на митниците и МВР⁴⁰. Поради това може да се заключи, че средногодишният брой на конфискуваните и задържани оръжия в МВР е близък до средногодишния брой на конфискувани нелегални оръжия, т.е. около 1 200.

В процеса на реформите в МВР, някои служби, като Национална служба „Жандармерия“ или Национална служба „Гранична полиция“ (НСГП), промениха оръжейния си арсенал, така че да отговаря на полицейските им функции. Така например, в процеса на трансформация на Гранични войски в НСГП, някои МОЛВ, като тежките картечници, бяха снети от въоръжение.

Малко по-трудно е да се оценят наличностите от МОЛВ в другите служби на МВР, понеже в някои случаи (напр. Национална служба "Сигурност" (НСС)) информацията за броя на личния състав е секретна. Цифрите в таблица 4 се базират на експертни оценки на екипа и на официални данни. Според интервюирани служители на МВР, в изчисленията са взети предвид и приблизително 10% оръжейни запаси. В таблица 4 общият брой на МОЛВ във всички служби на МВР е изчислен приблизително около 94 000.

1.1.4 Други правителствени служби

Широк кръг от други групи държавни служители също притежават огнестрелни оръжия. Това са митничари, горски стражари, надзиратели в затвори, служители от служба "Охрана" на Министерството на правосъдието, строителни инспектори, инспектори в Министерството на земеделието, ж.п. инспектори и пътни полицаи. Пълният им списък е поместен в Таблица 4.

Една от важните служби в този списък е Национална служба "Охрана" (НСО), която отговаря за охраната на президента, министър-председателя, както и на ръководещите други правителствени, съдебни и законодателни органи. В НСО работят около 1000 души, повечето от които са всъщност шофьори, въоръжени с поне един пистолет, но има и около двеста бодигарда, разполагащи с повече от един пистолет и различни автоматични оръжия⁴¹. Броят на оръжията в таблицата за тази служба се основава на предположението, че всеки служител има поне един пистолет и един автомат или някакво автоматично оръжие. Взет е предвид и допълнителният резерв от 10 %.

³⁸ Пак там.

³⁹ В Постановлението са определени и нови стандарти за съхранение на оръжието. Труд, 24 септември 2004 г.

⁴⁰ 24 Часа, 1 април 2004.

⁴¹ Интервю с бивш ръководен служител от Националната служба "Охрана", 19 юни 2004 г.

	ПРИБЛИЗИ ТЕЛНА ЧИСЛЕНОСТ	ПРИБЛИЗИ ТЕЛЕН БРОЙ ПИСТОЛЕТИ	ПРИБЛИЗИ ТЕЛЕН БРОЙ АВТОМАТИ	ПРИБЛИЗИ ТЕЛЕН БРОЙ РАЗНИ ОРЪЖИЯ	ОБЩО
Армия и Министерство на отбраната					
Кадрови офицери	7 582	7 582	758		
Кадрови младши офицери	11 396	7 521	3 761		
Войници	23 221	2 322	23 221		
Офицери от резерва	9 882	9 882	988		
Младши офицери от резерва	14 853	9 803	4 901		
Войници от резерва	30 265	3 027	30 265		
Други офицери от МО	1 849	1 479	370		
Други младши офицери от МО	924	610	305		
<i>Всичко</i>		42 226	64 569		
Запаси (10%)		4 162	6 426		
<i>Общо</i>		46 388	70 995		
Други военновременни запаси				180 000	
Излишно въоръжение				200 000	
Леко въоръжение в армията				6 713	
Общо за въоръжените сили		46 388	70 995	386 713	504 096
Министерство на вътрешните работи					
Национална служба "Сигурност"	4 000*	2 000	2 000		
Национална служба „Борба с организираната престъпност“	2 000*	1 000	1 000		
Национална служба "Полиция"	27000	29 700	29 700		
Национална служба "Полиция" (конфискувани)				1 200	
Национална служба „Гранична полиция“	8 162	8 978	8 978		
Национална служба "Жандармерия"	2 000	2 200	2 200		
Национална служба „Пожарна и аварийна безопасност“	5 000*	5 500			
Общо за МВР		49 378	43 878	1 200	94 456
Други служби					
Агенция "Митници"	3 147-4 000	500			
Горски стражари	2 800			550	
Главна дирекция "Изпълнение на наказанията"	5 850	6 435			
Главна дирекция "Охрана", Министерство на правосъдието	900	990			
Национална служба "Охрана"	1 000	1 100	1 100		
Общо за службите		9 025	1 100	550	10 675
Гражданско население (към 31 декември, 2003 г.)					
За самоотбрана				125 497	
За лов				151 452	
На юридически лица (включително частни охранителни фирми)				28 675	
Други (спортни, колекционерски)				10 314	
Оръжейни магазини	269 (x 150)			40 350	
Стрелбища	69 (x 30)			2 070	
Незаконни оръжия (по-ниска оценка)				93 206	
Общо за гражданското население				451 564	451 564
Общо за страната					1 060 791

Таблица 4: Разпределение на оръжейните запаси по служби.

Забележка: За въоръжените сили, броят на оръжията (колони три и четири) е изчислен въз основа на наличните данни за въоръжения личен състав (виж текста за обяснение на използваните мултипликатори). * = Приблизителен класифициран брой на личния състав.

Подробно описание на видовете оръжие в българските сили за сигурност е дадено в Приложение В.

1.2 Незаконно разпространение на МОЛВ

1.2.1 Брой на незаконните МОЛВ

Редовността, с която полицията продължава да конфискува незаконни оръжия, е признак за продължаващото наличие на такива оръжия в страната. Според оперативната статистика за последните пет години средният годишен брой на конфискуваните незаконни огнестрелни оръжия е 1 212.

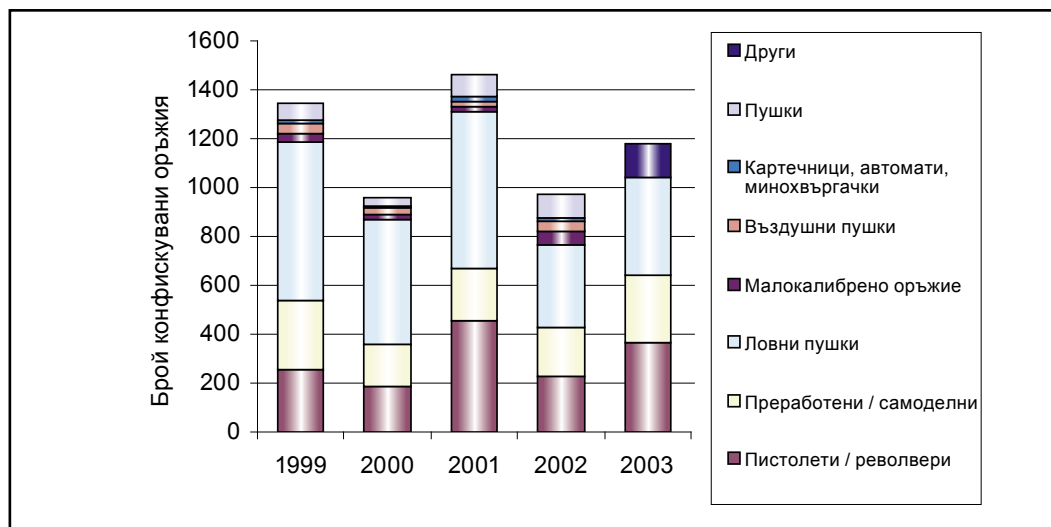
Година	1999	2000	2001	2002	2003	Средно
Конфискувани огнестрелни оръжия	1 346	958	1 458	1 074	1 224	1 212
Огнестрелни оръжия, обявени като откраднати	136	210	219	240	237	208
Общо	1 482	1 168	1 677	1 314	1 461	1 420

Таблица 5: Оръжия, конфискувани от службите за сигурност или за чиято кражба е сигнализирано в полицията (1999-2003)⁴².

Забележка: Данните в табл. 5 са общ брой за всички служби в структурата на МВР. Конфискуваните от Агенция "Митници" не са взети под внимание, тъй като се дублират от части с данните на Гранична полиция).

* Забележка: Данните за 2003 г. са обобщени по различна от предишните години методология.

Данните на КОС дават представа и за видовете незаконно оръжие, които са в обръщение в страната и най-вече за предпочитаните от престъпниците оръжия:

Графика 4: Видове конфискувано незаконно оръжие (1999 – 2003)⁴³.

За да изчисли броят на наличното в страната незаконно оръжие, екипът анализира няколко различни източника на информация. Те включват наличните полицейски данни за иззети незаконни оръжия и използването на незаконни оръжия при извършване на самоубийства. Оценките на някои експерти също бяха взети предвид, но те бяха доста разнопосочни.

Въз основа на екстраполация от годишните данни за иззети незаконни оръжия, МВР заключава, че „вероятният потенциал на незаконния пазар на МОЛВ е до 40 000 единици, за 5-годишния период, за който се отнася изследването.“⁴⁴ Представители на различни институции, обаче, са изказвали неофициални мнения по

⁴² Източник: МВР, НСП и НСБОП .

⁴³ Източник: МВР, НСП.

⁴⁴ Тези изчисления се базират на следния анализ. Предполага се че 1400 оръжия, които се конфискуват ежегодно, представляват 20% от общия брой оръжия – около 7000, предлагани на черния пазар. За незаконно изнесеното се предполага, че е около 1000 броя годишно, тъй като около 100 единици българско оръжие се изнемва в други Европейски страни, а на границата се залавят едва около 10%. Така общият брой за година е около 8000 или около 40 000 за 5 години. (Източник: Писмо на МВР до Центъра за изследване на демокрацията, от 15 февруари 2005 г.)

въпроса. Според народната представителка ген. майор Нонка Матова в страната има около 1 млн. незаконни МОЛВ. Според нея преди 1989 г. спортните и стрелковите клубове, а така също и Организацията за съдействие на отбраната (ОСО) са разпределяли различни видове стрелкови оръжия, без да има особена отчетност при кого остават тези оръжия⁴⁵. Според представител на гранична полиция последната оценка не е правилна, тъй като „загубването“ на спортни оръжия става през 1968 г. с ликвидирането на ДОСО (Доброволна организация за съдействие на отбраната). След 1974 г. се въвежда строг контрол над бойното и спортно оръжие, както и след „възродителния процес“ през 1984 г.⁴⁶ По оценка на служител на гранична полиция с дългогодишен опит в служба „КОС“ броят на незаконните МОЛВ в страната също е около 1 млн⁴⁷. Тези коментари са ценни доколкото предават различни гледни точки на експерти с интерес към темата за контрол над МОЛВ. Към тях трябва да се подхожда внимателно, тъй като те не са плод на систематизирани изчисления, а по-скоро на мнение.

Екипът приема по-горе описаните оценки на МВР за реалистични, но те се отнасят само към активния черен пазар на нелегални оръжия. Тези оценки не включват оръжия, за които е много малко вероятно въобще да бъдат предложени на този пазар, като например останали оръжия от Втората световна война или ловджийски пушки по селата. Академични разработки върху престъпления и самоубийства с огнестрелно оръжие показват, че съществува силна зависимост между самоубийствата с огнестрелно оръжие и броя на оръжието сред населението⁴⁸. Така, колкото по-голям е броят на самоубийствата с огнестрелно оръжие в дадена страна, толкова повече домакинства притежават поне едно огнестрелно оръжие⁴⁹. За да се изясни дали конкретното самоубийство е извършено със законно или незаконно оръжие, трябва да бъде направена справка с оперативната полицейска статистика. Подобни данни за законните/незаконни оръжия, използвани при самоубийство, са налице в България единствено за 2003 г. През тази конкретна година са извършени 42 самоубийства със законни оръжия (или 62,69 % от общия им брой) и 25 с незаконни (37,31 %). Ако се допусне, че вероятността едно самоубийство да бъде извършено със законно оръжие е същата, както и с незаконно, това би означавало, че около 37 % от оръжията, с които разполагат домакинствата са незаконни. По практически съображения, повечето самоубийства (около 80 %) се извършват с пистолети⁵⁰. Според регистрите на Служба „КОС“, в края на 2003 г. регистрираните от граждани пистолети са 145 816. Ако горните разсъждения са основателни, тогава би трябвало официалната статистика за 2003 г. да е регистрирала едва 62,69 % от всички налични пистолети в страната. В такъв случай, реалният им брой би бил 231 908, в които влизат 86 782 законно притежавани оръжия. В Таблица 6 са показани минимални, максимални и усреднени вероятни стойности за незаконните пистолети⁵¹.

	ВЕРОЯТЕН БР. НЕЗАКОННИ ПИСТОЛЕТИ (СР.)	ПРОЦЕНТ	ВЕРОЯТЕН БР. НЕЗАКОННИ ПИСТОЛЕТИ (МИН.)	ПРОЦЕНТ	ВЕРОЯТЕН БР. НЕЗАКОННИ ПИСТОЛЕТИ (МАКС.)	ПРОЦЕНТ
Законни пистолети	(145 816)	62,69 %	(145 816)	74,34 %	(145 816)	51,04 %
Незаконни пистолети	86 782	37,31%	50 331	25,66 %	139 874	48,96 %
Общо	232 598	100 %	196 147	100 %	285 690	100 %

Таблица 6: Вероятен брой на незаконните пистолети на базата на регистрирания от статистиката брой самоубийства за 2003 г.

⁴⁵ Интервю, Матова, 2004 г. ОСО представляваше широка мрежа от спортни клубове и стрелбища в цялата страна, в които се развиваха дейности и спортове с евентуална полза за въоръжените сили в случай на извънредно положение.

⁴⁶ Интервю, Стоянов, 2004 г.

⁴⁷ Интервю, Пърлев, 2004 г.

⁴⁸ Killias et al, 2001.

⁴⁹ Делът на самоубийствата и начините на самоубийство са най-различни по целия свят, но фактът че се наблюдава зависимост между самоубийствата с оръжие и нивото на притежание на оръжие подсказва, че е възможно същата връзка между двата фактора да съществува и в България.

⁵⁰ Пистолетите са най-употребяваното оръжие във всички престъпления и насилствени деяния, при които се използва огнестрелно оръжие, като едно изследване посочва дял от 80 %. Виж: Cook, 1991.

⁵¹ При произволна извадка за леснота на изчисленията и в рамките на 95 %-ния интервал на сигурност, стойността 62,69 може да варира с +/- 11,65 %.

Освен незаконните пистолети, в страната има и други видове нерегистрирани оръжия, например ловни пушки. Полицейската статистика за различните видове конфискувано оръжие е добра основа за изчисляване на броя на съществуващите оръжия. В Таблица 7 са показани конфискуваните от полицията оръжия по видове през 2003 г. и чрез екстраполация е изчислен общият брой незаконни оръжия в обръщение за страната.

ВИД ОРЪЖИЕ	БРОЙ ЗАЛОВЕНИ ОРЪЖИЯ (2003)	процент на ВИДа от всички конфискувани оръжия	ВЕРОЯТЕН БР. НЕЗАКОННИ ОРЪЖИЯ (мин.)	ВЕРОЯТЕН БР. НЕЗАКОННИ ОРЪЖИЯ (макс.)	ВЕРОЯТЕН БР. НЕЗАКОННИ ОРЪЖИЯ (ср.)
Всички видове пистолети*	639	54%	50 331	139 874	86 782
Гладкоцевно огнестрелно оръжие	440	37%	34 486	95 840	59 462
Нарезни ловни пушки	65	6%	5 592	15 542	9 642
Други	36	3%	2 796	7 771	4 821
Общо	1 180	100%	93 206	259 026	160 707

Таблица 7: Вероятен общ брой на всички видове незаконни оръжия на базата на конфискуваните от полицията оръжия през 2003 г.

*Забележка: * Тъй като повечето конфискувани преработени оръжия са пистолети, изчисленията са направени за една обща категория "всички видове пистолети", където, освен пистолетите и револверите (31 %), са включени и преработените и ръчно изработени оръжия, заловени през 2003 г. (които са 23 % от всички конфискувани оръжия).*

На базата на тези изчисления изследователският екип прави заключението, че в момента в България има между 93 206 и 259 026 незаконни МОЛВ, като средната стойност на тези количества е 160 707. Важно е да се подчертае, че методът има няколко сериозни недостатъка и към него трябва да се подхожда предпазливо. Първо, делът на самоубийствата с използване на незаконни оръжия варира през отделните години и може да се окаже, че броят им през 2003 г. не е показателен. Второ, може би има основания за съмнение доколко от полицейската статистика за конфискувани оръжия могат да се правят изводи за разпространението на нерегистрирани оръжия сред населението като цяло, понеже има една категория от иначе спазващи закона български граждани, чието незаконно-притежавано оръжие много рядко влиза в полицейската статистика. Други възможни отклонения са свързани с това, че притежателите на законно оръжие вероятно влагат повече старание в правилното им съхранение (според законовите изисквания) и това прави достъпът до тях от други членове на семейството по-труден. В бъдеще могат да се направят и по-точни оценки, в случай, че НСП продължи да регистрира дела на незаконните оръжия, използвани при самоубийство. Би могъл да се създаде и алтернативен метод за изчисляване на незаконните оръжия в обръщение, ако Служба "КОС" включи в годишната статистика на конфискуваните оръжия и откраднатите оръжия, заловени от полицията⁵².

1.2.2 Разпространение на незаконните МОЛВ

Според изследването на общественото мнение и фокус-групите най-разпространеното разбиране е, че в големите градове като София и Пловдив и в районите, където се произвеждат стрелкови оръжия, като Стара Загора, има повече незаконни огнестрелни оръжия. (виж раздел 3.6). Има и по-добър начин да се оцени насищането с незаконни оръжия, предвид това, че в оперативната статистика се дават данни за конфискуваните незаконни оръжия и роя на кражбите по области.

Снимка 3: На 28 януари 2004 г. при полицейска акция срещу нарко-дилъри в столичния квартал "Надежда" е арестуван 48-годишен мъж. В апартамента му са открити наркотици, фалшиви документи, два пистолета и боеприпаси за автоматично оръжие. От намерени в апартамента документи става ясно, че мъжът е продал две тежки картучници, четири пистолета със заглушители, РПГ, пушка с оптичен мерник и пластични експлозиви.

Пресцентър на МВР, 2004.

⁵² За съжаление, полицията не поддържа статистика за това колко от оръжията, обявени за откраднати, впоследствие са възстановени при конфискация. Интервю, Василев, 2004 г.

Ако се приеме, че данните за иззети и откраднати оръжия са добър показател за наличието на нелегални оръжия в дадена област, може да се заключи, че областите с най-голяма концентрация на незаконни оръжия на 10,000 души население, са Враца, Хасково, Шумен и Плевен. Няколко други области (вж. графика 5) също имат близо 3 иззети/откраднати незаконни оръжия на 10 000 души. За области като Хасково или Монтана, може да се предполага, че част от незаконните оръжия са свързани с трансграничната престъпност. За Стара Загора може да се допусне, че концентрацията е свързана със нелегална търговия и производство от около Казанлък. За да се обяснят причините за високи концентрации в другите области са нужни повече изследвания. Едно възможно обяснение е по-ефективните действия на полицията в тези области.

В повечето области, кражбите и иззетите нерегистрирани оръжия намалява през периода 1999-2003 г. От една страна, това може да е индикатор за намаляващия брой на нелегални оръжия в страната. От друга страна, по-задълбочени изследвания биха установили причините за нарастванията в някои от областите. Точни изводи могат да бъдат направени едва след като бъдат изследвани и сравнени полицейските практики в различните региони. Ръстът на кражбите и иззетите незаконни оръжия в София може би се един от факторите зад общественото мнение, че в столицата има много незаконни оръжия.

Графика 5: Среден брой на конфискуваните и откраднати оръжия на 10 000 души (1999-2003 г.)⁵³

Забележка: За всяка община броят на обявените за откраднати оръжия е прибавен към броя на конфискуваните от службите за сигурност и сумата е разделена на пет, за да се получи средната годишна стойност.

Търсенето на незаконни оръжия в България се определя от няколко фактора, първият и най-важен от които е нуждата на престъпния свят от такива оръжия. Докато пистолети се търсят от всички криминално проявени, организирани престъпни групи използват сравнително по-често автомати “Калашников” или снайперски пушки, както се вижда при няколкото показни разстрела през последните две години (виж карето “Разстрели на престъпни босове”).

Вторият стимул за нелегална търговия и особено за нелегално производство на стрелкови оръжия, е черният пазар, създаден от престъпните групи в Западна Европа или в съседните страни, което личи от конфискациите от полицията или митническите власти в целия регион. Финансовият стимул на българските нелегални производители е особено силен, когато има чуждестранни клиенти (виж Таблица 8).

Третият, но не толкова силен стимул, са ловците, търсещи евтини огнестрелни оръжия. Те продължават да фигурират в статистиката за конфискациите, въпреки неголемия си брой.

Накрая, съществува неголямо търсене от граждани, които не са успели да получат разрешително. Социологическото проучване и дискусиите на фокус-групите показват, че представата за непрекъснато нарастваща престъпност и ниската ефективност на полицията са основните причини за това търсене.

⁵³ Източник: МВР, НСП.

Разстрели на престъпни босове⁵⁴.

- На 5 юни 2004 г. двама наемни убийци, преоблечени като свещеници, нахлуват във фойето на кафене “Арт деко” в София, където убиват двама и раняват тежко трима души; за всички се смята, че са били свързани с незаконна търговия на наркотици.
- На 30 юли 2004 г., убийци, въоръжени с поне седем различни вида оръжие, включително автомати, убиват шестима и раняват двама души в софийския ресторант “Славия”. Смята се, че жертвите са част от мрежа за разпространение на наркотици, както и редица други незаконни дейности.

Някои цивилни лица, на които е отказано разрешително, понякога се снабдяват с газови пистолети, които по-късно преработват в огнестрелни⁵⁵. Въпреки това, приносът на тази група към търсенето на нелегалния пазар не бива да се надценява, понеже отказите за разрешителни са сравнително малко. Според Служба “КОС” през 2003 г. средно за страната делът на отказаните разрешително от общия брой молби е 5 % за ловно оръжие и 11 % за пистолети за самозащита. От фокус-групите стана ясно, че някои граждани, на които е отказано разрешително, се опитват да го получат, като подкупват съответните длъжностни лица (виж раздел 3.2).

Незаконните оръжия в България са по-скъпи от законните (виж Таблица 8). Конкретните цени на незаконните оръжия се определят от няколко фактора, между които са видът оръжие и броят на посредниците в конкретната сделка⁵⁶. Най-евтино е да се закупи преработен газов пистолет. След като се модифицират, тези оръжия се продават на черния пазар на цена от около 150-210 евро, а ако бъдат изнесени в Гърция или Испания, там може да се продадат и за над 500 евро. Произведените в България оръжия, които са откраднати от наличностите в армията или в МВР (напр. пистолети “Макаров”) струват около 200 евро. Автоматите “Калашников”, независимо от това дали са откраднати от военен склад или сглобени с крадени от завод части, се продават за над 350 евро. На черния пазар се продават и редица други оръжия, но техните цени са обикновено по-високи и зависят от модела (например пистолетите “Берета” и “Глок” са 3-4 пъти по-скъпи от “Макаров”).

Марки огнестрелни оръжия	Складова/заводска цена (евро)	ЦЕНА НА ЧЕРНИЯ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ (ЕВРО)
8-мм Газов пистолет Иж-79-8 “Макаров”	110	150-210 (за модифициран)
9-мм пистолет “Макаров” (произведен в “Арсенал”, България)	85-100	200
Автомат “Калашников”	100-150	350

Таблица 8: Цени на оръжията на черния пазар⁵⁷.

1.2.3 Източници на незаконни МОЛВ

Няколко различни източници снабдяват пазара на незаконни оръжия:

- Кражби от частни лица.
- Кражби от военни подразделения.
- Кражби от военни заводи.
- Нелегално производство и преправяне от бивши специалисти от предприятия на отбранителната или металургичната промишленост.
- Контрабанден внос от чужбина.

⁵⁴ Източници: Сега, 5 юни 2004 г.; и Труд, 31 юли 2004 г.

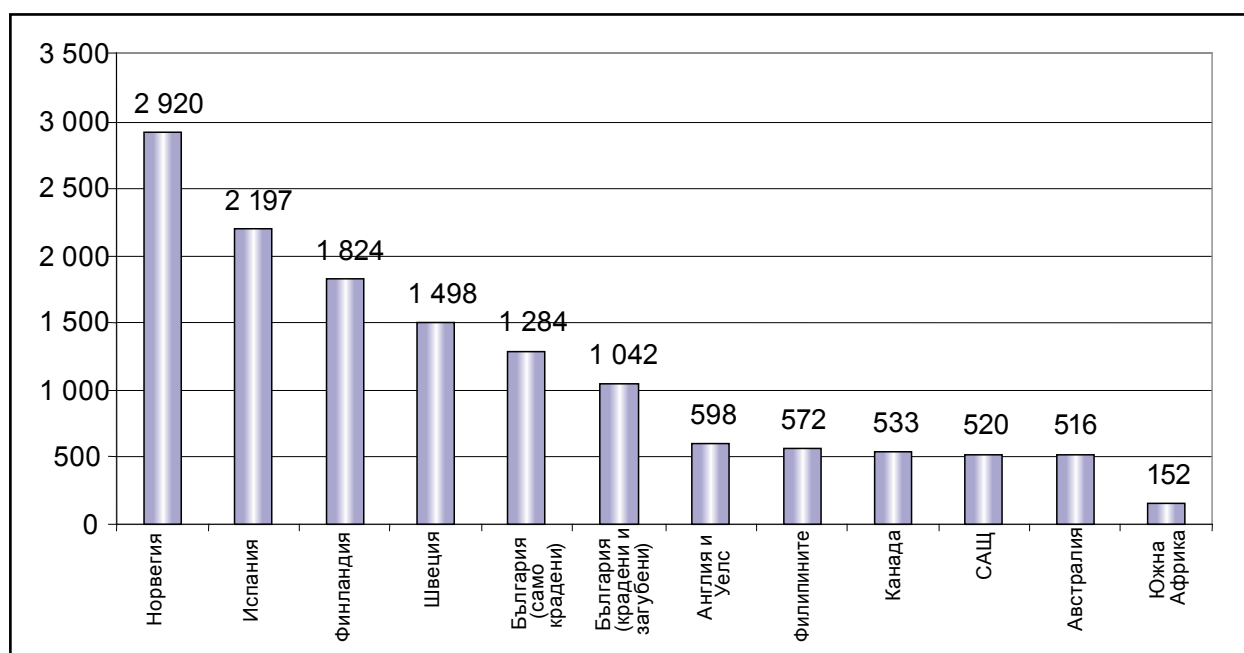
⁵⁵ Газовото оръжие прилича по всичко на огнестрелното и също така може да служи за защита, но не изстрелва куршум, а газ под високо налягане. То не може да причини сериозно нараняване, дори от малко разстояние.

⁵⁶ Цитираните цени се базират на дълбочинните интервюта с бивши и настоящи служители на “Арсенал” АД, както и служители от МВР.

⁵⁷ Източници: Информацията за цените в оръжейните магазини е взета от www.oragie.com. Цените на незаконното оръжие са дадени според коментарите на фокус-групите и интервютата със служители на НСБОП.

1.2.3.1 Кражби от частни лица

Статистическите анализи показват висока степен на съответствие между процентите на откраднатите и на конфискуваните незаконни оръжия за 28-те области на страната⁵⁸. Това е сериозно доказателство, че кражбите са източник за придобиване на незаконни оръжия. Повечето от регистрираните кражби са от частни домове, тъй като търговците на огнестрелно оръжие са задължени от закона да спазват строги правила за съхранение на оръжията. Полицейските сведения показват, че постепенното увеличаване на броя на огнестрелните оръжия, притежание на цивилното население, от 1998 г. насам е съпроводено с нарастването на кражбите на оръжия. През 2003 г. на всеки 1 300 регистрирани оръжия едно е било откраднато. Въпреки нарастването на абсолютния брой на кражбите, пропорционално то е по-малко в сравнение с увеличението на регистрираните оръжия. В това отношение България има добри показатели в сравнение с някои други държави (Графика 6).

Графика 6: Брой на регистрираните оръжия за всяко откраднато оръжие.^{58а}

Едно от възможните обяснения за неголямото нарастване на кражбите на оръжие в сравнение с броя на притежаваните оръжия е, че изискванията за съхранение на оръжие по домовете са сравнително строги, като така до голяма степен се предотвратяват кражбите. Въпреки, че съществуват законови изисквания (превантивни мерки срещу кражба) за съхранение на оръжие в дома, трудно е да се определи доколко стриктно притежателите на оръжие се придържат към тях (виж също раздел 2.1.1).

Този източник на незаконно оръжие вероятно ще бъде допълнително ограничен в бъдеще, тъй като от 2004 г. кражбите на огнестрелно оръжие и взривни вещества се третират като престъпления с тежки последици, за които според Наказателния кодекс се предвижда лишаване от свобода за срок от една до десет години (ефектът от тези промени тепърва ще бъде оценяван, като отчасти успехът им ще зависи от това как съдът ги прилага на практика (виж също раздел 4.2.9)⁵⁹.

⁵⁸ Действителната корелация е 0,609, т.е. това е статистическа корелация, означена с число между 0 и 1, като единицата означава идеалното съответствие между две събития, а всяка корелация над 0,5 показва, че двете наблюдавани множества са силно взаимосвързани.

^{58а} Източник: Данните за България са взети от Министерството на вътрешните работи, Национална служба "Полиция". Данните за останалите страни са от Изследването на малките оръжия, 2004 г, стр.63.

⁵⁹ НК, чл. 195.10, обн., ДВ бр. 26 от 2004 г.

ГОДИНА	2003	2002	2001	2000	1999
Откраднати огнестрелни оръжия	237	240	219	210	136
Изгубени огнестрелни оръжия	55	42	45	28	14

Таблица 9: Изгубени и откраднати огнестрелни оръжия, 1999-2003 г.⁶⁰.

СОБСТВЕНИК		Вид огнестрелно оръжие	
Фирми	26	Пистолети	159
Частни лица	138	Гладкоцевни пушки (до 510 мм)	7
Офицери от МО и МВР	27	Гладкоцевни пушки (по-дълги от 510 мм)	54
Колекционери	9	Нарезни ловни пушки	17

Таблица 10: Сигнали за кражба на огнестрелно оръжие през 2003 г.⁶¹.

1.2.3.2 Военни поделения

Друг източник за притежаване на незаконно оръжие са военните поделения. Проблемът тук е особено тежък по време на реформата във въоръжените сили, когато големи количества МОЛВ са преместени в други военни бази. През 2002 г. Служба “Сигурност–Военна полиция военно контраразузнаване” (ССВПВКР) е установила пет кражби на оръжия, като при 4 от тях престъпниците са били арестувани⁶². Това е най-малкият брой престъпления от този тип за периода 1996-2002 г., като за 1996 г. те са били общо 22, а за 2001 г. – 9. Най-често са крадени 9-мм пистолети “Макаров” и 7,62-мм автомати “Калашников”. Съобщава се и за случай, в който са откраднати 50 пистолета, 7 картечни пистолета, 22 леки противотанкови гранатохвъргачки “Нето” (10 от които са откраднати от военно поделение в гр. Стражица)⁶³.

През януари 2003 г., според редица материали в медиите, началникът на Генералния щаб, генерал Колев публично признава, че сигурността на оръжията е подкопана по време на прехвърлянето на големи количества в процеса на съкращение на армията. Според изразено от ген. Колев през януари 2003 г. мнение, преместванията не са били строго наблюдавани и това е създавало условия за кражби. Той добавя, че независимо от регулярния контрол на складовете за въоръжение, той често е формален⁶⁴. ССВПВКР не предостави на екипа информация за откраднатите от военните запаси МОЛВ под претекст, че тя е класифицирана⁶⁵. Схемата на тези кражби показва, че в момента проблемът със сигурността на оръжейните запаси е съсредоточен в действащите военни поделения в страната, а не толкова в ЦСБСП, където се съхранява излишното и резервно въоръжение.

През януари 2004 г. началникът на Генералния щаб заяви, че кражбите на оръжие не са сериозен повод за безпокойство. Според твърденията му, през периода 2002-2003 г. кражбите на оръжия и боеприпаси са намалели с 33 %⁶⁶. Друг представител на МО заяви публично, че проблемът с незаконния трафик на оръжие е по-тревожната тема⁶⁷. Това безспорно е така що се отнася до абсолютния брой на кражбите, но възниква въпроса колко кражби не биват забелязани, поради безотговорна отчетност на наличните оръжейни запаси. Най-оптимистичните очаквания са, че признаването на проблемите от страна на въоръжените сили и постепенната консолидация на новите военни структури ще има полезен ефект. За да се предотврати контрабандният износ на откраднатото военно оборудване, през септември 2004 г. Агенция “Митници” и ССВПВКР подписаха споразумение

⁶⁰ Източник: МВР, НСП.

⁶¹ Източник: Пак там.

⁶² Монитор, 11 януари 2003 г.

⁶³ Сега, 18 януари 2003 г.

⁶⁴ Дневник, 23 януари 2003 г.

⁶⁵ Информацията на КОС за откраднатите оръжия включва и кражбите от военни поделения.

⁶⁶ В изказването си генералът даде за пример кражбите на пет автомата от военно поделение в Самоков и на други седем автомата от поделението в Понор. Сега, 24 януари 2004 г.

⁶⁷ Изказване на Йордан Божилов, началник на отдел “Международни организации и контрол на въоръженията”, Министерство на отбраната на семинар по въпросите на МОЛВ и ограничаването на тяхното разпространение, организиран от Българския червен кръст, 3-4 ноември 2004 г., София.

Снимка 4. На 23 март 2004 г., служители на РСБОП-София извършват акция в столичен апартамент, където откриват 50 кг експлозиви и над 6 000 броя боеприпаси за автомат “Калашников” и пистолет “Макаров”. Арестуван е бивш офицер от армията, който по всяка вероятност, в продължение на години е изнасял големи количества боеприпаси. Само две седмици преди това, при друга своя акция РСБОП залавя 250 броя боеприпаси за автомат “Калашников” в жилище в софийския квартал “Западен парк”.]

за обмен на информация според което ССВПВКР се задължава да изпраща редовна информация за откраднато или липсващо военно оборудване и оръжия⁶⁸.

1.2.3.3 Незаконно производство и кражби от заводи на компании от отбранителната промишленост

Един от наложилите се източници за придобиване на незаконно оръжие са нелегалните цехове за производство, където оръжията се правят или от части, крадени от заводите или газови оръжия се преработват в огнестрелни. През 2003 г. от 23 % от иззетите незаконно притежавани оръжия са били самоделно направени или преправени оръжия. Като съотношение от общия брой иззети оръжия, това е високата стойност за периода 1999 – 2003 г.

ГОДИНА	2003	2002	2001	2000	1999
Конфискувани преработени или незаконно произведени огнестрелни оръжия	276	206	216	173	282
% от общия брой конфискувани незаконни огнестрелни оръжия	23%	21%	15%	18%	21%

Таблица 11: Преработени или незаконно произведени МОЛВ като процент от конфискуваните оръжия (2000-2003 г.)⁶⁹.

Според НСБОП, производството на незаконни оръжия най-често се среща в Старозагорския регион, особено в и около Казанлък, където се намира най-големият производител на МОЛВ, компанията “Арсенал”. В таблица 12 е дадено разпространението на незаконни оръжия, конфискувани от НСБОП през последните четири години, като е отбелязано общото количество конфискувани оръжия за съответната област. НСБОП често се занимава със случаи на нелегално производство на МОЛВ, тъй като нейната сфера на действие е борбата с организираната престъпност.

⁶⁸ Агенция “Митници”, 10 септември 2004 г.

⁶⁹ Източник: МВР, НСП.

ПЛАНОВ РАЙОН	ГРАД	АВТОМАТИЧНО ОРЪЖИЕ					ПИСТОЛЕТИ				
		2000	2001	2002	2003	ОБЩО ЗА РАЙОНА	2000	2001	2002	2003	ОБЩО ЗА РАЙОНА
Северно-централен	Габрово				1	4		1	1	10	24
	Велико Търново		1		1		2		3	2	
	Плевен				1			3			
	Русе							1	1		
Южно-централен	Ст. Загора	9	7	9	2	29	19	6	1	24	86
	Пловдив				1		4	2	4	5	
	Кърджали						2	7		3	
	Хасково								1		
	Пазарджик		1					6		1	
	Смолян									1	
Североизточен	Варна	5	1			7	2	2		1	22
	Силистра						1				
	Шумен			1			2	5	6	2	
	Разград							1			
Северозападен	Видин					0		2	10		27
	Враца						3	2	2	8	
Югоизточен	Ямбол				1	3	1		2	3	16
	Сливен		1		1			2	3	1	
	Бургас						2			2	
Югозападен	Благоевград	1	5		1	15	1	5	2	10	62
	София			2				10	5	2	
	Перник		3		2		2	2	2	15	
	Кюстендил				1				1	5	
Общо		15	19	12	12	58	41	57	44	95	237

Таблица 12: Брой на незаконните оръжия, конфискувани от Национална служба „Борба с организираната престъпност“ (2000-2003 г.)⁷⁰.

Интервютата с настоящи и бивши работници от казанлъшкия завод “Арсенал” водят до извода, че неголям брой работници крадат части от предприятието и ги доставят на местни нелегални работилници, изработващи незаконно оръжие (виж карето “Дълбочинни интервюта с работниците от “Арсенал” и ВМЗ”). Според оценки на служители от Регионалната служба “Борба с организираната престъпност” с нелегално производство на огнестрелни оръжия в региона се занимават около 300 души. През 2004 г. полицията арестува шестима души в районите на Стара Загора и Пловдив, свързани със работилница за незаконно производство на лекострелково оръжие в с. Енина, близо до Казанлък. Между 2002 и 2003 г. НСБОП е разбила двадесет незаконни цеха за производство на огнестрелно оръжие само в Старозагорска област⁷¹. Въпреки, че проблемът изглежда наистина сериозен, по всеобщо мнение ситуацията значително се е подобрила през последните десетина години⁷².

Друг важен източник на незаконни огнестрелни оръжия е преработването на газови пистолети. Според Национална НСБОП преди няколко години по-голямата част от тези оръжия са били изработвани или модифицирани в регионите на Стара Загора и Казанлък. От 2003 г. насам работилници, преработващи такова оръжие, са създадени във Варна, Враца и София⁷³. Процесът на преработването започва със закупуването на руски газови пистолети “Байкал” (Иж-70, Иж-78-8 или Иж-79), които струват около 100 евро. Цвета на това

⁷⁰ Източник: МВР, НСБОП.

⁷¹ Българска национална телевизия, 18 януари 2004 г.

⁷² В началото на деветдесетте години сигурността в завод “Арсенал” бе още по-слаба – предполага се, че между 1990 и 1997 г. постепенно са изнесени около 1 000 автомата Калашников. Сега, 19 януари 2004 г.

⁷³ Неофициално писмо до Центъра за изследване на демокрацията, 15 август 2003 г.

Дълбочинни интервюта с работниците от “Арсенал” и ВМЗ

От 22 до 25 септември 2004 г. бяха проведени десет анонимни интервюта с бивши и настоящи работници в две фирми— ВМЗ и “Арсенал”. За разлика от работниците във ВМЗ, които отрекоха работещите в завода да изнасят оръжия или части, тези от “Арсенал” потвърдиха наличието на кражби от тяхното предприятие.

Завод “Арсенал” се намира в Казанлък, в непосредствена близост до жилищните квартали. Производствените халета са подсигурени с три периметъра на контрол. Първият от тях са стени с височина 3–4 м, върху които има бодлива тел. Вторият периметър са допълнителни врати и обикновени прегради, отделящи администрацията от халетата. При посещение в завода охраната следи влизащите и излизащите автомобили и работници да бъдат проверявани, но на тези входове няма метални детектори, нито се правят щателни претърсвания. Третият периметър на контрол са сградите. Според работниците най-добре се охраняват складовете с инвентара и местата, където се съхранява готовата продукция. В много производствени цехове охраната не е така стриктна, “освен когато има делегация на посещение”.

Снимка 5. Завод “Арсенал”, Казанлък: вторият периметър на сигурност около завода.

Център за изследване на демокрацията, 2004.

Всички интервюирани работници заявиха, че охраната около “Арсенал” е много по-слаба, отколкото преди 1989 г. Според тях тогава и полицията, и военнослужещите са били задължени да осигуряват охраната и дори на някои работници се е плащало да следят скрито да донесат за свои колеги. Днешните частни охранители са смятани за по-некомпетентни, зле платени и често по-корумпирани от охранителите по комунистическо време, но изпълнителният директор г-н Ибушев заяви, че разходите на компанията и усилията за охрана на завода са “по-големи, отколкото може да се очаква или компанията може да си позволи да плаща.”

Основната причина за кражбите на части, според интервюираните, са ниските заплати – от 70 до 130 евро на месец за работниците в производството и 100 евро за охраната. Един от работниците заяви, че частите за оръжия могат да бъдат продадени за 10 до 50 евро на част, в зависимост от вида ѝ, а цял пистолет “Макаров” върви по 200 евро.

Изпълнителният директор на “Арсенал”, г-н Николай Ибушев призна, че има случаи на кражби на части, но заяви, че компанията работи в тясно сътрудничество с НСБОП и РПУ, за да ги сведе до минимум. Той заяви, че е уволнил “десетки работници не само за изнасяне на части за оръжие, но дори за кражби на дребно имущество от типа на болтове.”

Повечето работници се обединиха около мнението, че кражбата на цели оръжия е възможна на теория, но на практика се случва много рядко. Те казаха още, че ниско платените или временно наетите работници много по-често крадат части. Един от работниците заяви, че управлението на някои от заводите е замесено в кражбата на оръжия или части.

Най-често контрабандно се изнасят циви, тъй като са с определено качество, което може да се постигне само в заводски условия. Понеже на тях винаги се щамповат производствени номера, те се крадат преди да бъдат маркирани. Едно от слабите места в производствения процес е, че дефектните части се изхвърлят, въпреки че понякога може да се използват за производство на огнестрелно оръжие с ниско качество. Не се води точен отчет за бракуваните части, което може да доведе до открадването им.

Бяха описани няколко схеми за изнасяне на части от завода: “Винаги можеш да хвърлиш някоя част покрай стената, след което е лесно тя да бъде прибрана.” Друг възможен начин е да се опиташ да изнесеш частите през официалния изход, а ако охраната те хване, най-вероятно е “срещу 10-15 лв. да си затвори очите.” Възможно било също да се изнесат контрабандно части с някой от служебните автомобили.

Откраднатите части обикновено се продава чрез посредник – местно кафене, павилион или бивш работник, който може да има работилница за незаконно огнестрелно оръжие. Други потенциални клиенти могат да бъдат съкратени от завода работници, които искат бързо да спечелят пари, за да заминат на работа в Испания или Португалия или просто граждани, които търсят евтина ловна пушка.

оръжие се сменя с дървен чук и се заменя обикновено с крадена заводска цев от обикновен пистолет⁷⁴. Въпреки че в МВР се е обсъждала възможността за контролиране на газовите оръжия, било чрез рестрикции върху вноса или закупуването им, или чрез система за регистрация, в момента такъв контролен механизъм не съществува (виж каре “Проблемът с преработеното газово оръжие”).

⁷⁴ Газовите пистолети, които не са марка Иж, не могат лесно да се модифицират, тъй като цевта им не се маха, а останалата част не е изработена от стомана, поради което те не издържат на натиска на огневите боеприпаси. Българска национална телевизия, 18 януари 2004 г.

Проблемът с преработеното газово оръжие

Броят на газовите пистолети в обръщение не е известен и трудно може да бъде оценен. Въпреки че до 1998 г. тези оръжия бяха на разрешителен режим, след това са продадени десетки хиляди такива оръжия. Вълната от показни убийства в края на 2003 г., част от които са извършени с преработени газови пистолети, предизвика призови за регулиране на техния внос и продажба. Проблемът бе съсредоточен главно върху незаконните модификации на моделите ПСМ-Иж-70 и Иж-79 "Байкал". През януари 2004 г. под натиска на полицията и НСБОП, МВР обсъди въвеждането на разрешителни за внос и притежаване на газови пистолети. Един от проблемните моменти е настоящата законова дефиниция за огнестрелните оръжия като "технически уреди, които могат да изхвърлят твърди предмети."⁷⁶ Дори да бъдат направени законови изменения, предполагаемият голям брой на оръжията от този тип, които вече са в обръщение, означава, че въвеждането на разрешителни за внос няма да се отрази на предлагането на вътрешния пазар.⁷⁷ Освен това, българските власти смятат, че липсата на рестрикции върху тези оръжия в съседните страни ще обезсили мерките, които България би могла да въведе.

1.2.3.4 Незаконен трафик на МОЛВ

Нерешените проблеми с граничната сигурност правят страната уязвима за контрабанда на редица стоки, между които и МОЛВ⁷⁸. Най-остър е проблемът със сигурността на самите гранични пунктове и с остарялото оборудване за граничен контрол. Най-тревожна е сигурността около летищата и пристанищата, а през тях преминава по-голямата част от износа на оръжия на страната. Това важи най-вече за Варна и Бургас, които са най-големите пристанища на 320-километровата черноморска брегова ивица на България (виж раздел 4.2.4).

В процеса на изследването се потвърди фактът, че въпреки усилията на службите за граничен контрол, продължават опитите за контрабанда на малки количества МОЛВ през българските граници. От информацията, предоставена от Агенция "Митници"⁷⁹ става ясно, че през периода 1998-2003 г., от общо 86 разкрити случая на трафик на МОЛВ, 53 (62 %) са били извършени с превозни средства, преминаващи транзитно през страната. В 14 от регистрираните случаи на контрабанда, България е била крайната дестинация на пратките (т. е. ставало е дума за "внос"), а в 19 от случаите превозните средства са излизали от страната (т. е. "износ"). Не е ясно дали в случаите на незаконен "внос" контрабандните МОЛВ са били предвидени за ре-експорт.

Според някои митнически служители най-много 20 % от пренасяните контрабандно през границата оръжия и наркотици се залавят⁸⁰. Тази цифра вероятно е преувеличена, тъй като не повече от 2 % от преминаващите превозни средства се подлагат на щателна проверка. Освен това този процент със сигурност варира през годините, както варира и самият брой на случаите на заловена контрабанда. Друг полезен индикатор са заловените в чужбина български оръжия. Според МВР заловените през последните две години оръжия, за които западноевропейските служби са доказали, че са с български произход, е около 100 броя на година⁸¹. Това показва, че почти всяка година, българските гранични контролни органи залавят не повече от 50 % от контрабандните МОЛВ.

Данните на Агенция "Митници" за заловени незаконни МОЛВ позволяват да се сравнят различните ГКПП-та. Според данните основният маршрут, използван за трафик на МОЛВ, е по оста Турция – Сърбия – Черна Гора. Трябва обаче да се има предвид, че броят на заловените оръжия може да е индикатор по-скоро на по-високата ефективност и технологично оборудване на тези митнически постове, а не на по-голям нелегален трафик. Повечето от транзитно преминаващите оръжия са предназначени за Западна Европа, въпреки че известна част се внасят нелегално и в Турция. По този маршрут между 1998 и 2003 г. са заловени 53 пратки (61 % от всички случаи). При внесените нелегални оръжия са характерни евтините ловни пушки от Турция и оръжията, внасяни от Сърбия, за нуждите на криминалния контингент в България.

⁷⁵ Дневник, 11 януари 2004 г.

⁷⁶ Чл. 4, ЗКВООБ.

⁷⁷ Интервю с представители на концерн "Ижмаш", официален вносител на пистолетите "Иж" на специализираната изложба на ловно оръжие, София, 7-8 септември 2004 г.

⁷⁸ Европейска Комисия, 203, с. 104-106.

⁷⁹ Гранична полиция също води статистика за заловените незаконни оръжия, но данните на Агенция "Митници" са по-пълни, тъй като те регистрират всички нарушения на граничния контролно-пропускателен режим, докато Гранична полиция отчита единствено нарушенията, разкрити от нейните служители.

⁸⁰ Интервю с митнически служител на ГКПП Капитан Андреево, февруари 2004 г. По неговата логика контрабандата става финансово неизгодна, ако заловените количества достигнат или надхвърлят 20 %. Тъй като залавянето на контрабандна стока продължава, може да се допусне, че техният дял не надхвърля тази 20-процентна граница.

⁸¹ Интервю, Гайдарски, 12 декември 2004 г.

Агенция "Митници", 2004.

Снимка 6. Напълно заредените оръжия, заловени от митничари на българо-сръбската граница на 9 декември 2004 г. – 11 пистолета, 4 заглушителя, 40 броя боеприпаси.

Втората предпочитана дестинация за контрабандния износ на оръжие е Македония, на границата с която са заловени 18 пратки (или 21 % от всички случаи) между 1998 г. и 2000 г. Според един от интервюираните служители за Македония се изнася българско оръжие, както законно, така и незаконно. Оръжията, които са предмет на контрабанда, са не само пистолети, но и полуавтоматични ловни пушки от асортимента на "Арсенал", чието предназначение не винаги е ясно⁸².

ГКПП ПО ДЪРЖАВИ	1998	1999	2000	2001	2002	2003	ОБЩО
Турция	8	0	14	4	1	5	32
Сърбия и Черна Гора	2	1	1	1	7	9	21
Македония	1	2	8	4	3	0	18
Румъния	2	0	0	0	3	1	6
Гърция		-	-		1	1	2
Вътрешни митнически пунктове	4	-	-	2	-	1	7

Таблица 13: Разкрити от Агенция "Митници" случаи на незаконен трафик на оръжие по ГКПП (1998-2003 г.)⁸³.

Агенция "Митници", 2003.

Снимка 7. На ГКПП Ново Село през февруари 2003 г. са заловени два автомата "Калашников" и пистолет "Макаров", преди да бъдат изнесени в Гърция.

Количеството на пренасяните оръжия в повечето случаи е незначително (виж Таблица 14). В годините с по-голям брой заловено контрабандно оръжие, това обикновено се дължи на по-голяма единична пратка. Скокът между 2001 г. и 2002 г. например се дължи предимно на един случай от декември 2002, когато гръцки гражданин и българка правят опит да изнесат за Гърция през ГКПП Ново Село 3 автомата "Калашников", 52 пистолета "Макаров", гранатохвъргачка "Калашников", 3 пистолета ПСМ, 1 пистолет "Стар", 10 заглушителя, оптичен мерник и 3 000 броя боеприпаси. Повечето от тези оръжия не са били маркирани, което затруднява проследяването на произхода им⁸⁴. Подобни опити за износ на оръжие в Гърция зачестяват, тъй като цената им там е неколкостратно по-висока, отколкото в България⁸⁵.

⁸² Интервю, Пърлев, 8 юли 2004 г.

⁸³ Източник: Агенция "Митници", МФ.

⁸⁴ Оръжията са били укрити в газовата бутилка на автомобила. Сега, 3 декември 2002 г.

⁸⁵ Пресцентър на Агенция "Митници", 13 февруари 2003 г.

ВИД МОЛВ	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Лекострелково оръжие	6	3	235 (198)	4 (2)	77 (13)	35 (36)
Газово оръжие	7	0	17 (12)	12 (12)	131 (12)	5 (3)
Боеприпаси	6 143	15	64 976 (23 560)	1 630 (358)	8 904 (680)	1 175 (1076)
Гранати	-	-	-	-	10	-
Пълнители	-	-	-	1	2	8
РПГ	-	-	-	-	-	(2)
Детонатори	-	-	-	-	-	(15)
Заглушители	-	-	-	-	17	21 (21)

Таблица 14: Разкрити от Агенция “Митници” и Гранична полиция⁸⁶ случаи на незаконен трафик на МОЛВ (1998-2003 г.)⁸⁷.

В предишно изследване на Центъра за изследване на демокрация се твърди, че автобусите на фирмите за международен пътнически превоз често се използват от организирани престъпни мрежи за трафик на пари, проститутки и понякога малки оръжия⁸⁸. При това изследване митническите данни също потвърдиха, че огнестрелните оръжия често се пренасят в автобуси, като се оказаха второто най-често използвано транспортно средство при случаите на залавяне на оръжие по ГКПП (виж Таблица 15). Както изглежда, личните автомобили са най-използвани и това личи от появата им в най-крупните разкрития на контрабандно оръжие, както и от горния пример.

ВИД МПС	1998	1999	2000	2001	2002	2003	ОБЩО
Лек автомобил	9	1	8	2	9	11	40
Автобус	2	1	5	5	1	2	16
Товарен камион	-	-	6	1	2	1	10
Микробус	1	-	3	-	1	2	7
Самолет	1	-	-	2	-	-	3
Влак	1	-	-	1	-	-	2
Без МПС	1	1	2	-	2	-	6
По пощата	1	-	-	-	-	1	2
Общо	16	3	24	11	15	17	86

Таблица 15: Брой разкрити от Агенция “Митници” случаи на незаконен трафик на оръжие по видове МПС⁸⁹.

Интервюираните служители на митниците и Гранична полиция заявиха, че т. нар. “зелена граница” също се използва от дребните трафиканти на оръжие. В повечето подобни случаи оръжията са част от смесена пратка с наркотици или нелегални емигранти и това показва, че трафикът на МОЛВ е само част от един по-мощен проблем⁹⁰. През февруари 2004 г., например двама контрабандисти са задържани от Гранична полиция в района на Петрич. Те са водили девет нелегални индийски емигранти и носили със себе си 2,6 кг канабис, 7,62 мм автомат “Калашников” и 99 патрона⁹¹. Този случай илюстрира и една друга тенденция – на нарастващото участие на български граждани в трансграничната престъпност. През по-голямата част от 90-те години транзитният

⁸⁶ Гранична полиция предостави данни само за периода 2000-2003 г., поради това че им бе технически невъзможно да осигурят данни за предишните години. Данните на НСГП са дадени в скоби.

⁸⁷ Източници: Агенция “Митници”, МФ / МВР, НСГП.

⁸⁸ Безлов и др. 2004, с.37.

⁸⁹ Източник: Агенция “Митници”, МФ.

⁹⁰ Интервю със служители на НСГП, 15 юли 2004.

⁹¹ Съобщение за пресата от МВР, 25 февруари 2004 г.; 24 Часа, 26 февруари 2004 г.

трафик на наркотици през страната бе монопол на етнически албанци. От 2001 г., обаче, чрез намесата на държавата българските организирани престъпни групи постепенно бяха лишени от традиционните си източници на доходи – рекет и стокова контрабанда. В резултат на това, те все повече биват замесени в контрабанда на наркотици, хора и нерядко на оръжия.

НАЦИОНАЛНОСТ	1998	1999	2000	2001	2002	2003	ОБЩО
Българи	2	-	5	2	4	5	18
Турци	4	-	3	1	4	3	15
Македонци (вкл. етнически албанци)	-	2	7	2	3	-	14
Югославяни (Сърбия и Черна Гора, вкл. етнически албанци от Косово)	-	1	4	1	-	1	7
Албанци	1	-	3	-	-	-	4
Други (над 12 националности)	9	-	2	5	5	8	29

Таблица 16: Брой на разкрити случаи на контрабанда на оръжие по националност на извършителите⁹².

1.2.3.5 Оръжия от времето на комунистическото управление

Изследователският екип не успя да открие информация за един друг евентуален източник на незаконно оръжие – останалото оръжие от преди 90-те години; когато старите държавни структури се разпадаха контролът върху запасите на организации като ОСО и отбранителните предприятия бе извънредно слаб. Със сигурност известна част от нерегистрираните в момента оръжия са дошли и по този начин или както се изрази едни от участниците във фокус-групите, бивш дългогодишен служител в ОСО, “Навремето (преди 1989 г.) имаше оръжие по предприятията - в УКВ завода, в промкомбината, в ДАП-а, имаше даже раздадени от тези спортно-състезателните наши оръжия (на ОСО) и пистолети, и малокалибрени, и спортни пушки за спортна стрелба. Всичко това беше раздадено и нищо не се водеше на отчет.” Облагодетелствани лица от тези слабости в контрола са били или близки до директорите на различните заводи или до комунистическата партия и тогавашните управляващи. Днес тези оръжия са се разпръснали из всички слоеве на населението. Трудно е да се прецени до каква степен те са част от черния пазар.

1.3 Законно производство на МОЛВ

Отбранителните предприятия в България имат дългогодишни традиции в производството на широка гама от МОЛВ за въоръжените сили и за цивилното население; сред тях са пистолети, автомати, минохвъргачки, мини, гранатохвъргачки, пистолети, ловджийски пушки както и взривни вещества и боеприпаси. И през 2004 г. производството на МОЛВ остава най-важната част от отбранителната промишленост на страната, която продължава да произвежда различни оръжия, бойни припаси и оборудване от бронетранспортъори до свързочна техника. Предвид западането през 90-те години на традиционните пазари, производството на МОЛВ също намалва значително в сравнение с 80-те години. По онова време в сектора са заети над 100 000 души, а износът е десетократно по-голям. Днешното производство на МОЛВ, което се оценява на 60 милиона долара (през 2002 г.), представлява съвсем малка част от 20-милиардната българска икономика⁹³.

В момента има няколко български предприятия, които притежават мощности за производство на МОЛВ и боеприпаси и това са “Арсенал” АД, ВМЗ ЕАД, “Аркус” АД, Дунарит, “Емко” ЕООД, НИТИ АД и два от клоновете на фирмата на МО ТЕРЕМ – във Велико Търново и Костенец⁹⁴. От всички тях единствено “Аркус”, “Арсенал” и ВМЗ се занимават активно с производство на МОЛВ. Някои предприятия разполагат с необходимите мощности, но не ги използват. Трудно е да се прецени какъв дял от капацитета на страната за производство на МОЛВ е все още в експлоатация, но е ясно, че голяма част от мощностите не се използват, освен ако няма конкретна поръчка.

⁹² Източник: Агенция “Митници”, МФ.

⁹³ БВП е даден според оценката на МИ (<http://www.mi.government.bg>).

⁹⁴ НИТИ е акроним на “Наука, изследвания, технологии и инженеринг”

Поради това няма основание да се смята, че предприятията – производители разполагат със значителни запаси от оръжие⁹⁵.

Държавната фирма ВМЗ в Сопот е сред стотите най-големи компании в България, но в същото време е една от най-слабо печелившите⁹⁶. През последните три години ВМЗ работи на загуба, като чистите ѝ загуби са нараснали от 15 млн. долара през 2001 г. до 45 млн. долара през 2003 г.⁹⁷. Правителството опрости близо 8 млн. долара от дълговете на компанията и разсрочи 54,6 милиона лева за още десет години, за да я направи по-привлекателна за евентуалните купувачи, тъй като се предвижда тя да бъде приватизирана през 2005 г. Продуктовата структура на фирмата включва артилерийски и авиационни, преносими зенитно-ракетни комплекси (ПЗРК) и РПГ⁹⁸. Производството на ПЗРК е временно спряно поради натиска на чуждестранни правителства⁹⁹. Според някои твърдения фирмата изработва главно продукция, предназначена за Индия¹⁰⁰. Производственият капацитет на ВМЗ е изключително голям¹⁰¹. Фирмата има две действащи производствени звена – в Сопот и в Игнатово, други пет в момента са неизползвани, а има и пет големи склада в Сопот и околностите му. Приватизацията на предприятието се оказва трудно начинание, поради неговата отдалеченост от големи градове и магистрали. В същото време жителите на населените места, където тя е разположена, продължават да разчитат на нея като източник на препитание. През 2004 г. от там бяха съкратени близо 400 работници, като броят на заетите във фирмата спадна до около 3 880 души¹⁰².

Най-стабилният във финансово отношение и печеливш производител на МОЛВ е “Аркус”. Асортиментът на произвежданите продукти се е удвоил, като сега там се произвеждат 60 артикула, половината от които са МОЛВ или свързани с тях продукти. Произвеждат се боеприпаси за автомат “Калашников”, полуавтоматични пистолети, гранатомети и минохвъргачки¹⁰³. През 2002 г. произведената продукция достига рекордната от 10 години насам стойност 60 млн. лв.¹⁰⁴. Едно от последните съоръжения, в които е инвестирала фирмата, е предназначено за унищожаване и рециклиране на боеприпаси. Тя притежава и сертификати за качество, позволяващи и да изнася продукция за страните от НАТО. Фирмата изнася продукция за пет страни, членки на пакта, Азия и Близкия изток¹⁰⁵.

“Арсенал”, чиито очаквани приходи за 2004 г. са 90 млн. лева, е най-големият производител на МОЛВ в България, като по износ се нарежда сред двадесетте най-големи износители в страната. В “Арсенал” се изработват автомати “Калашников” (калибър 5,45, 5,56 и 7,62 мм) с марка “Арсенал”. Първоначално тези автомати AR са произвеждани по лиценз на “Калашников”, след което са били модифицирани. Руските отбранителни фирми, както и руското правителство предявяват искания за изплащане на лицензи за производството на тези и някои други продукти. Освен това фирмата произвежда пистолети, както и боеприпаси за огнестрелно оръжие и минохвъргачки¹⁰⁶. Дългогодишен търговски партньор на компанията е Индия, като това партньорство в определени моменти е предизвиквало доста спорове (виж раздел 1.4). Фирмата е единственият доставчик на оръжие по натовския калибър 5,56 мм за Българската армия¹⁰⁷ и основен производител на пистолети и малки автоматични оръжия (напр. картечните пистолети “Шипка”). През 2004 г. ръководството на компанията обяви, че предстоят доставки на МОЛВ за новосформиращата се иракска армия¹⁰⁸.

⁹⁵ Интервюта с работници на “Арсенал” след дискусиите на фокус-групата от Казанлък – октомври 2004 г.

⁹⁶ Капитал, 24 януари 2003 г.

⁹⁷ Агенция по приватизация, <<http://www.priv.government.bg>>.

⁹⁸ Министерство на отбраната, Дирекция “Политика по въоръженията”, 2003 г., с. 74.

⁹⁹ Интервюта с ръководителите на ВМЗ по време на 6-тата Международна изложба за отбранителна техника “Хемус 2004”, Пловдив, 26 - 29 май 2004 г.

¹⁰⁰ Труд, 2 декември 2002 г.

¹⁰¹ Според Агенцията по приватизация, капацитета на ВМЗ по продуктови групи е следният: боеприпаси за стволна артилерия – 40 000 броя годишно; средства за близък бой - 200 000 броя годишно; резервни части - 120 000 броя годишно. Източник: Агенция по приватизация, <<http://www.priv.government.bg/cgi-bin/ap/03/031/loader.cgi?k=14>>.

¹⁰² Интервю по телефона с представител на “Подкрепа” – Карлово, 2 декември 2004 г.

¹⁰³ Пълният списък на произвежданите от “Аркус” АД продукти може да се намери на Интернет-страницата на фирмата: <<http://www.arcus-bg.com/>>.

¹⁰⁴ Пари, 10 януари 2003 г.

¹⁰⁵ Труд, 9 януари 2003 г.

¹⁰⁶ Пълният списък на произвежданите от “Арсенал” продукти може да се намери на Интернет-страницата на фирмата: <<http://www.arsenal-bg.com/defence.htm>>.

¹⁰⁷ Дневник, 12 юни 2003 г.

¹⁰⁸ Mediapool.bg, 2 октомври 2003 г.

Освен тези най-важни компании, съществуват и няколко други, които разполагат със съоръжения за производство на МОЛВ, но или са спрели да ги произвеждат, или го правят единствено по конкретна заявка. Сред тях са фирмите "Емко" ЕООД, НИТИ АД, "Самел-90" и някои от заводите ТЕРЕМ. Фирма "Самел-90" например обявява на интернет страницата си ПЗРК като част от своя продуктов каталог, но изглежда в действителност нито ги произвежда, нито ги изнася. "Емко" не е в много по-различно положение, понеже съвсем наскоро закупили съоръженията за производство на минохвъргачки от фалиралото отбранително предприятие "Пима", гр. Монтана¹⁰⁹. НИТИ - Казанлък е бившият Научноизследователски и технологичен институт, който е бил клон на "Арсенал". При приватизацията на "Арсенал" той се отделя като независима държавна фирма. Асортиментът му от МОЛВ е малък – основно пистолети SPS, ловни карабини "Мазалат", адаптери за пистолети "Макаров", боеприпаси за някои видове малки оръжия, противотанкови мини. Произвеждат се и различни боеприпаси за артилерийско оръжие. За износа на фирмата няма много информация, но поради ограничените й производствен капацитет и съоръжения може да се предполага, че изнася незначително количество МОЛВ.

Още две фирми, "Оптикоелектрон" и "ОМЗ" ООД произвеждат мерници и оптични части за МОЛВ. Два от клоновете на фирмата на МО ТЕРЕМ – във Велико Търново и Костенец произвеждат малки количества от някои видове боеприпаси. Заводът във Велико Търново произвежда резервни части и осъществява ремонт на лекострелково оръжие, докато предприятието в Костенец извършва рехабилитация на боеприпаси за пушки и минохвъргачки. Там се произвеждат и учебни и димни гранати, както и няколко вида експлозиви. Информацията за износа и производствения капацитет на тези два клона е твърде оскъдна. Фирма "Дунарит" (Русе) произвежда боеприпаси за леко въоръжение, но е в толкова тежко финансово положение, че и през 2004 г. Агенцията по приватизация не успя да й намери купувач¹¹⁰.

Трудно може да се прецени количеството МОЛВ, произвеждано от тези фирми, тъй като освен "Аркус" (Лясковец) и "Арсенал" (Казанлък), всички останали предприятия имат широк асортимент и от отбранителни, и от граждански продукти. В Таблица 17 са предложени някои вероятни стойности.

В момента не повече от 25 000 души са заети в отбранителната промишленост, като едва 13 500 от тях работят във фирми, произвеждащи МОЛВ и части за тях или разполагащи с капацитет за такова производство¹¹¹. Пряко в производството на МОЛВ са заети едва 8000 – 9000 души, а някои от тях работят само при наличието на големи поръчки и получават заплащането си нередовно¹¹². Най-засегнати от свиването на отбранителната промишленост са районите на Казанлък, Карлово, Сопот и Лясковец, където голяма част от населението е била заета в тези заводи¹¹³. Според представители на отбранителната промишленост, през 90-те години броят на заетите в "Арсенал" в 81-хилядния Казанлък е спаднал от 25 000 на около 4 300 души¹¹⁴. От интервюта с работниците стана ясно, че допреди подписването на договорите за въоръжаване на иракската армия в началото на 2004 г., те често били изпращани в принудителен отпуск, като им е била изплащана само минималната работна заплата. Въпреки че в някои общини като Казанлък, Карлово и Лясковец вече няма съкращения на работници, е трудно да бъдат достигнати предишните високи нива на заетост.

¹⁰⁹ Пари, 19 май 2004 г.

¹¹⁰ Дневник, 2 декември 2004 г.

¹¹¹ Гунев и др. с. 18.

¹¹² Разговор с Божидар Пенчев, МИ, 2 декември 2004 г.; интервюта с представители на отбранителния сектор, 25 септ. 2003 г.

¹¹³ Пак там, с. 11.

¹¹⁴ Интервюта с представители на отбранителния сектор, София, 25 септември 2003 г.

ФИРМА	ДЪРЖАВНО УЧАСТИЕ	БРОЙ ЗАЕТИ ЛИЦА	ПРОИЗВЕЖДАНИ МОЛВ И СВЪРЗАНИ ИЗДЕЛИЯ	ПРИХОДИ (МЛН. Щ. Д.)	% НА ПРОДУКЦИЯТА, СВЪРЗАНА С МОЛВ	ПРИБЛИЗИТЕЛНО ГОДИШНО ПРОИЗВОДСТВО НА МОЛВ (ЗА 2004 Г. В МЛН. Щ. Д.)
Арсенал	35,8 (Министерство на икономиката)	4 465	Пълна гама стрелкови оръжия с военно и гражданско предназначение; широка гама леко въоръжение и боеприпаси	45 ¹¹⁵ (2004)	75 ¹¹⁶	33,7
НИТИ	100	163	Малки оръжия (пистолет SPS, ловна пушка "Мазалат"), противотанкови мини, стоп-патрони	0,9 (2001)	НЕИЗВЕСТНО (вероятно под 50%)	НЕИЗВЕСТНО
Аркус	0	3 000	Пистолети, револвери, взриватели за боеприпаси за леко въоръжение, боеприпаси за малки оръжия и за леко въоръжение.	32,2 ¹¹⁷ (очаквани за 2004)	90	24
ВМЗ	100 (Министерство на икономиката)	3 880	Боеприпаси за артилерийско и леко въоръжение, РПГ, ПЗРК ¹¹⁸	22,3 (2001)	НЕИЗВЕСТНО (вероятно под 50%)	НЕИЗВЕСТНО
Дунарит	100 (Министерство на икономиката)	700	Артилерийски боеприпаси: 82 мм; 57мм зенитни; 81мм за минохвъргачки	6,2 (2002)	НЕИЗВЕСТНО (вероятно под 50%)	НЕИЗВЕСТНО
Оптико-електрон	0	786	Мерници за МОЛВ	2,5 (2002)	НЕИЗВЕСТНО	НЕИЗВЕСТНО
ТЕРЕМ-клон Велико Търново	100 (Министерство на отбраната) ¹¹⁹	383	7,62-мм ловни пушки, резервни части за малки оръжия	2,7 (2003)	НЕИЗВЕСТНО	НЕИЗВЕСТНО
ТЕРЕМ-клон Костенец	100 (Министерство на отбраната)	118	Ремонт на боеприпаси за малки оръжия и леко въоръжение. Производство на димни гранати.	1,6 (2003)	НЕИЗВЕСТНО	НЕИЗВЕСТНО
Бендида 99	0	~20	Ловни патрони	0,2	100	НЕИЗВЕСТНО
Рипелон	0	~20	Ловни патрони	0,3	100	НЕИЗВЕСТНО

Таблица 17: Производители на МОЛВ¹²⁰.

1.3.1 Приватизация, производствено реструктуриране и конверсия

Опитите за реструктуриране на българската отбранителна индустрия бяха придружени с усилие за овладяване на социалните и икономически последици от нейното свиване като цяло. Въпреки че приватизацията на този сектор от икономиката е в напреднал стадий, тя не успя да предотврати спадовете на приходите на компаниите от отбранителната индустрия. Нито държавата, нито отбранителните предприятия са в състояние да влагат средства в изследователска и развойна дейност, нужна за производството на високотехнологични оръжия и затова се придържат към производство на нискотехнологични МОЛВ и други продукти. Разходите за научни изследвания в България, отделяни от бюджета за отбрана (0,36–0,39 % или 1,5-1,6 млн. евро), са далеч под средното равнище от 1,2-2 % в Западна Европа¹²¹. Изтичането на мозъци от страната също не се отразява добре на отбранителния сектор и много висококвалифицирани специалисти са привлечени от по-добре платена работа в чужбина. Така се създава една зависимост от производството на МОЛВ, характерно с по-лесната си производствена технология и експортен механизъм. Съгласно някои публикации повечето от фирмите едва покриват производствените си разходи¹²². Продажбите на НИТИ например непрекъснато спадат, а дългът ѝ към

¹¹⁵ Сега, 12 октомври 2004 г.

¹¹⁶ Интервю по телефона с Николай Ибушев, 15 октомври 2004 г.

¹¹⁷ Дневник, 30 април 2004 г.

¹¹⁸ Фирмата временно е спряла производството на ПЗРК, поради това, че тези оръжия са твърде рискови—интервю със служител на ВМЗ, 26 май 2004 г.

¹¹⁹ На 8 октомври, 2004 г. Агенцията по приватизация откри официалната тръжна процедура за всички клонове на фирма ТЕРЕМ, включително и тези в Костенец и Велико Търново.

¹²⁰ Източници: МО. Отбранително индустриално сътрудничество. София, 2003 г., 53-75. Финансовите данни за НИТИ, "Дунарит", ТЕРЕМ-Велико Търново, ТЕРЕМ-Костенец и ВМЗ са взети от официална страница на Агенцията по приватизация <<http://www.priv.government.bg>>; Информацията за "Бендида 99" и "Рипелон" е от Националния статистически институт.

¹²¹ МО, 2003, с.12.

¹²² Bialos, юли 2001, с. 12.

държавата расте. Фирмата е загубила повечето от дългогодишните си търговски партньори и пропуска вече няколко възможности за конверсия на производството си. Разпродадени са и известна част от производствените ѝ съоръжения.

Конверсията също бе повлияна от недостатъчно инструменти за финансиране, ресурси и добре обучени кадри в областта на новите технологии. Преструктурирането на съществуващите производствени мощности към гражданска продукция се оказа трудно¹²³. Освен това, при доста от програмите за конверсия правителството показва нерешителност, което принуди заводите да поддържат съоръжения и за гражданска, и за военна продукция. Така новата гражданска продукция се оказва една непривлекателна алтернатива и мениджърите на много компании предпочитаха да произвеждат предимно по-печелившата отбранителна продукция¹²⁴. В крайна сметка програмите за конверсия не бяха успешни, тъй като тя се оказва задача на отделните предприятия, без да обхваща целия сектор като израз на целенасочена политика от страна на държавата¹²⁵.

Приватизацията на предприятията нямаше еднозначно влияние върху експортния контрол. Бяха създадени редица малки фирми, повечето от които вече са се сблъскали с голямата конкуренция на международния пазар, където на дневен ред са сливания на големи оръжейни производители, напреднали технологии и научни изследвания и достатъчно инструменти за финансиране. Някои български компании вече си партнират с по-големи чуждестранни компании. Те са изоставили предишните пазари, които се свиват все повече и които, с повишаване на българските стандарти за експортен контрол от края на 90-те години, стават все по-неприемливи. Не липсват обаче предизвикателства и пред държавните органи, натоварени с контрола над дейността на тези фирми. Според един наблюдател на системата за експортен контрол, с умножаването на малките търговски фирми се е увеличил и рискът от пропускане на незаконни сделки от страна на контролните органи, тъй като те са натоварени с контрола на много повече фирми¹²⁶. Критиците на държавната собственост имат право, че може да се стигне до конфликт на интереси, когато министерствата назначават свои представители в бордовете на отбранителните фирми (виж карето “Експертен екип предупреждава за конфликт на интереси”). В същото време, обаче, тази практика улеснява контрола над отбранителната промишленост. Ако отбранителната индустрия бъде изцяло приватизирана, ще се наложи правомощията на регулаторните органи да бъдат разширени, за да могат те да осъществяват адекватен контрол и разследване на фирмите.

Експертен екип предупреждава за конфликти на интереси¹²⁷.

Три от министерствата, членове на Междуведомствената комисия за експортен контрол и неразпространение на оръжията за масово унищожение – МВР, МО и Министерството на икономиката (МИ) – едновременно одобряват разрешителни за износ на оръжие и са принципали в отбранителни фирми. В доклада “Българският износ на оръжие” на Центъра за изследване на демокрацията и Сейфързуърлд от 2003 г. се повдига въпросът дали тази тяхна двойна роля не създава структурен конфликт на интереси, като създава предпоставки бизнес решения да влияят върху издаването на лицензи.

Министерството на икономиката е принципал на две от най-големите търговски оръжейни фирми “Кинтекс” и “Тератон”, както и на фирмите производители ВМЗ, “Дунарит” и НИТИ. Освен това то е и акционер в Арсенал и в някои други оръжейни фирми. В компаниите, в които има мажоритарни дялове, министерството назначава борда на директорите, а там където има миноритарни дялове, то назначава свой представител в борда на директорите. В миналото е имало случаи, когато членове на Междуведомствената комисия са били членове на бордове в оръжейни фирми. Подобна е и ситуацията на МВР, но неговите дялове са далеч по-малки и са ограничени във фирмата “Безконтактни мултиплексорни вериги” (БМВ), която също има лиценз за търговия с МОЛВ. МО е собственик на ТЕРЕМ и “Снабдяване и търговия” ЕООД, фирмата, отговорна за разпродаването на оръжейните излишъци на МО.

Ефектът на приватизацията върху вътрешното разпространение на МОЛВ не е еднозначен. В първоначалните години на хаотична приватизация от заводите са откраднати значителни количества МОЛВ (виж раздел 1.2.2.3). От друга страна, цялостният процес на свиване на отбранителната промишленост води до незаконно производство на МОЛВ от бивши работници в оръжейните заводи. Когато е успешна, приватизацията може да бъде полезна, доколкото осигурява прехрана на работниците и води до диверсифициране и /или конверсия на производството на МОЛВ. За да бъдат максимални ползите, обаче, предстоящите приватизационни сделки трябва да се провеждат много по-последователно. Например при някои от скорошните приватизационни сделки (като тази на Терем) за пръв път бе привлечен интереса на чужди инвеститори. Сравнително успешните са и опитите на «Аркус» и «Арсенал» за намиране на нови пазари. Фактът, че са в добро икономическо състояние, в сравнение с държавни фирми като ВМЗ и НИТИ, както и нарастващият брой фирми производители на боеприпаси показват, че определени сектори на отбранителната промишленост могат да се справят в конкурентна среда.

¹²³ ВСС, 2001, р. 68.

¹²⁴ Гунев и др., с. 20.

¹²⁵ Gonchar, р. 75.

¹²⁶ Интервю, Лаудър, 2004 г.

¹²⁷ Източник: Гунев и др., с.53.

1.4 Търговия с МОЛВ

В свое изявление заместник-министърът на икономиката посочи, че стойността на общия износ на оръжие на страната за 2003 г. е била 90 млн. евро¹²⁸. Други правителствени служители посочваха, че българският износ на МОЛВ през 2002 г. е бил на стойност 30 млн. долара¹²⁹, което в международен аспект нарежда страната сред малките износители на международния пазар на МОЛВ, чийто годишен оборот се оценява на около 4 милиарда долара¹³⁰. В момента са известни само две български фирми износители на лекострелково оръжие и боеприпаси за тях и това са “Арсенал” и “Аркус”. Има информация, че очакваните приходи на двете фирми за 2004 г. са 75 млн. долара, което е доста повече от приходите им за 2003 г.—29,2 млн. долара. Според изпълнителния директор на “Арсенал” в момента компанията търгува с 80 държави от пет континента¹³¹, а според публикации в медиите “Аркус” има 112 търговски партньори в 75 страни¹³². За ВМЗ в медиите рядко се е появявала информация за чуждестранни търговски партньори, с изключение на Индия, която се води традиционен клиент на боеприпаси.

ФИРМА	2004	2003	2002	2001	2000
Арсенал ¹³³	33,7	25,0	—	40,7	25,6
Аркус ¹³⁴	24	11,4	—	12,7	10,4
ВМЗ ¹³⁵	—	—	—	22,0	13,5

Таблица 18: Приходи от износ на МОЛВ (в милиони долари).

Поради липсата на национален годишен доклад за оръжейния износ на страната, в който да бъде изчерпателно описан широкоспектърният български експорт на МОЛВ, за тази цел са използвани множество източници като статистическа база данни на ООН за стоквата търговия “Комтрейд”, журналистически материали и доклади на чуждестранни правителства. В таблица 19 са представени някои публично известни данни за по-значителен износ, а в Приложения Е и Ж са дадени по-изчерпателни списъци, съставени по обществено достъпни източници.

ГОДИНА	ДЪРЖАВА	СТОКА	СТОЙНОСТ (В Щ. Д.)
2001	Македония	Патрони и части за лекострелково оръжие (930630)	2 200 400
2001	Саудитска Арабия	Патрони за гладкоцевни пушки (930621)	12 356 438
2002	Колумбия	Оръжие, боеприпаси/ снаряди и резервни части (930690)	2 191 896
2002	Индонезия	Оръжие, боеприпаси / снаряди и резервни части (930690)	1 260 586
2002	Полша	Оръжие, боеприпаси / снаряди и резервни части (930690)	884 000
2003	Колумбия	Оръжие, боеприпаси / снаряди и резервни части (930690)	1 641 039
2003	Грузия	Оръжие, боеприпаси / снаряди и резервни части (930690)	1 144 383
2003	Германия	Резервни части и принадлежности за гладкоцевни и нарезни пушки (930529)	1 081 000
2003	Полша	Оръжие, боеприпаси / снаряди и резервни части (930690)	3 194 000
2003	САЩ	Различни МОЛВ и боеприпаси за МОЛВ	1 372 451

Таблица 19: Най-голям износ на МОЛВ от България (2001-2003 г.).

¹²⁸ Монитор, 23 август 2004 г.

¹²⁹ Hirst et al, 2003, p. 71. Интервюта с правителствени ръководители, 5 октомври 2003 г.

¹³⁰ Оценката, която Изследването на малките оръжия дава за стойността и обема на световното производство на малки оръжия за 2000 г. се равнява на 7,4 милиарда долара (ИМО, 2002, с.15). Тя включва малки оръжия за военни цели, огнестрелни оръжия с невоенно предназначение и боеприпаси за двата вида оръжия. Горната стойност се определя като “приблизителна” и “хипотетична”, а в следващите годишници не е предложена нова стойност. Виж също ИМО, 2003, с.97.

¹³¹ Ибушев, 15 октомври 2004 г.

¹³² Дневник, 30 април 2004 г.

¹³³ Ибушев, 15 октомври 2004 г. При изчисляване на стойностите за предишни години се предпоставят 25 % продукция с гражданско предназначение и 100 % износ на оръжейната продукция.

¹³⁴ Дневник, 30 април 2004 г. При изчисляване на стойностите за предишни години се предпоставят 20 % продукция с гражданско предназначение и 100 % износ на оръжейната продукция.

¹³⁵ Агенция по приватизация, <http://www.priv.government.bg>

В този списък не са включени някои от най-големите търговски партньори на България като Индия или страни от Близкия Изток като Ирак и Йордания. Войната в Афганистан и особено войната в Ирак се оказва силен катализатор на българския износ и съответно на производството на МОЛВ. САЩ също се превръщат във все по-голям търговски партньор за страната. Компанията „Арсенал“ е не само основен снабдител на новосформираните се иракски армия и полиция, но вече изпълнява и поръчки на американската фирма „Дженерал Дайнамикс“ и има договори с няколко големи холивудски студия за производство на боеприпаси за филмовата индустрия¹³⁶. Според коментара на бивш член на Междуведомствената комисия, търговията с боеприпаси представлява половината от целия износ на МОЛВ на страната¹³⁷. Това се потвърждава и от публично достъпните данни, използвани от екипа, като източници за това изследване (виж Приложение Д).

Нови споразумения с Афганистан¹³⁸

През май 2004 г. българското правителство обяви сключена с Преходното правителство на Афганистан сделка за безвъзмездно предоставяне на отбранителна помощ, вкл. МОЛВ, на стойност 10 млн. долара. Доставка включва:

- 9 499 броя танкови изстрели, бронейни, подкалибрени заряди.
- 94 броя картечница ПКТ с ИКЗ.
- 242 880 броя патрони.
- 410 броя бинокли.
- 55 комплекта за ремонт на танк Т-62.
- 86 медицински комплекта и 50 комплекта хирургически инструменти.
- 20 000 изстрела с кумулативен невъртящ се снаряд за гаубица Д-30.
- 500 картечници РПК с ИКЗ.
- 790 броя 9 мм обикновени пистолети „Макаров“.

1.4.1 Участие на посредници в търговията с МОЛВ

Споменатите оръжейни производители често сключват износни сделки с помощта на посреднически фирми, занимаващи се с международна търговия с оръжия и със стоки и технологии с възможна двойна употреба (ОСТВДУ). Пълният списък на фирмите, притежаващи лиценз за посредническа дейност, свързана с външотърговски сделки с ОСТВДУ се поддържа от Междуведомствения съвет по въпросите на военнопромишления комплекс и мобилизационната готовност на страната към Министерски съвет (за по-кратко Междуведомствен съвет; виж Приложение Г за последния вариант на списъка). От юни 2004 г. фирмите с пълен лиценз за такава дейност са десет, тези с ограничена са три, а две фирми могат да посредничат единствено при сделки със стоки и технологии с двойна употреба. Само една от всички тези фирми е регистрирана в България – „Ахелой ОМП“ ООД, София. Седалищата на останалите дванадесет се намират в Кипър, Южна Африка, Израел, о-в Невис, Украйна, Норвегия и Британските Вирджински острови.

На международния пазар е известна една британска фирма, която в момента посредничи при сделки с българско оръжие – Imperial Defence Services Ltd. В търговския каталог на фирмата за продажби по интернет фигурират поне двадесет вида автомати, картечници, картечни пистолети и боеприпаси и сред тях е българският „Шипка“, който се разпространява чрез „...служители или посредници в България, Кипър, Нигерия, Австралия, Южна Африка и Виетнам¹³⁹.“ Фирмата е търгувала поне до февруари 2003 г., времето, от когато датира последната писмена оферта за доставка на 200 нарезни пушки на цена 275 долара чрез офиса на фирмата в България, а крайната дестинация на пратката е Сирия¹⁴⁰.

Водещата посредническа фирма в България, търгуваща с МОЛВ и ОСТВДУ, е държавната „Кинтекс“¹⁴¹. Репутацията на „Кинтекс“ е не особено добра след като в миналото компанията често е била обвинявана в незаконни сделки. През април 2004 г. името на фирмата бе в центъра на обвинения, отправени към индийското правителство от опозиционни партии в Индия, по повод сделка за милиони долари за доставка на автомати АК-47 на индийската армия. При търга индийското правителство отхвърлило офертата на консорциума Рособоронекспорт-Ижмаш, въпреки че предложението на руския Рособоронекспорт било с 25 % по-евтино от това на „Кинтекс“¹⁴².

¹³⁶ Сера, 10 декември 2004 г.

¹³⁷ Интервюта, Генев, ноември 2003 г.

¹³⁸ Министерски съвет, 13 май 2004 г.

¹³⁹ Интернет страницата на Defence System, http://www.imperialdefence.co.uk/defence_equipment.htm и http://www.imperialdefence.co.uk/defence_equipment.htm.

¹⁴⁰ Observer, 27 април 2003 г.

¹⁴¹ Виж http://www.bmv.online.bg/eng/index_en.htm.

¹⁴² Balkanalysis.com, 26 април 2004 г.

Напоследък доста от по-новите фирми са привлечени от посредническия бизнес. “Безконтактни мултиплексорни вериги” (БМВ), която е собственост на МВР, търгува с малки оръжия от януари 2002 г. и вече разполага с няколко оръжейни магазина и ремонтни работилници. Преди това вносът на оръжие и оборудване бе основно насочен към МВР.

1.4.2 Транспортни фирми и международни доставки

Към юли 2004 г. фирмите, притежаващи лиценз за транспортиране на оръжие са четири: “Авиостарт”, “Брайт Авиейшън”, “Вега Еърлайнс” и “Видекс” (виж Приложение 4). Първите три са авиокомпани, а “Видекс” извършва наземен превоз. Известни са и две други фирми, които са превозвали оръжие в близкото минало, но те не притежават лиценз за такава дейност – това са Еър София и Зори Еър Къмпани (бившата Еър Зори).

Вега Еърлайнс е създадена през 1998 г. Разполага с шест самолета. Осъществява полети до всички континенти и е една малкото български авиокомпани, притежаващи лиценз за полети до САЩ и Канада. Фирмата е кандидатствала за акредитация към Световната продоволствена програма на ООН. Вега Еърлайнс извършва чартърни полети до дестинации в целия свят и има добри позиции в страни като Австралия, Бразилия, Канада, Хондурас, Сингапур, Индонезия, Малайзия и Индия. В най-голяма степен, обаче, бизнесът на фирмата е свързан с Европа и Африка¹⁴³.

Авиостарт е създадена през 1999 г. Осъществява чартърни полети. Има договор за обслужване на българския военен контингент в Афганистан. Развива дейност и на Балканите, като транспортира сили и товари на ООН и КФОР. Компанията извършва полети с АН-12, АН -24 и Ил-76 до страни в Европа, Африка и Азия, с които има дългосрочни договори. Превозва и хуманитарна помощ. Представител е на няколко големи украински авиокомпани за Балканите, Европа и Африка¹⁴⁴.

Брайт Авиейшън е частна компания, създадена през 2001 г. Притежава 3 самолета АН-12¹⁴⁵. През 2003 г. стана обект на внимание от страна на медиите, когато неин самолет бе за задържан в Белград и за кратко обвинена, че изнася нелегално оръжия. Самолетът по-късно бе пуснат а обвиненията оттеглени, след като се разбра, че става въпрос за легален износ на 10 тона сръбски оръжия за кенийската полиция¹⁴⁶.

Видекс е едновременно производител на взривни вещества и транспортна фирма. Разполага с лиценз за търговия с МОЛВ, но основната ѝ дейност е производството на взривни вещества, голяма част от които са за гражданския пазар. Фирмата превозва собствените си продукти в България и на Балканския полуостров¹⁴⁷.

Еър София е основана през 90-те години и бе една от най-агресивните транспортни фирми по време на югославското ембарго. В момента разполага с шест самолета АН-12, два Ил-76, един АН -26 един АН-124. Има редовни и чартърни полети до целия свят. Седалището на фирмата и ремонтната и база се намират в София, но търговските ѝ отдели са в Лондон (Гетуик), Сингапур, Дубай и Котону. Фирмата има 400 служители – пилоти, техници и механици¹⁴⁸. Името ѝ често се споменава в медийни материали и доклади като оръжеен търговец с рискови страни¹⁴⁹.

Еър Зори е създадена през 1994 г., а през 1995 г. получава лиценз за транспортиране на специална продукция. От 31 август 1998 г. фирмата не притежава лиценз за транспорт на военна продукция. През 2001 г. фирмата е обявена в несъстоятелност, но някои от собствениците ѝ създават нова компания - Еър Зори Къмпани, за която не се знае почти нищо. Известно е, че Еър Зори е превозвала оръжие до Близкия изток и Африка и името ѝ е било част от новинарските материали на българските медии¹⁵⁰.

¹⁴³ <<http://www.vegaair.com/>>

¹⁴⁴ <<http://www.aviostArticlecom>>.

¹⁴⁵ <<http://www.brightaviation.com>>.

¹⁴⁶ Стандарт, 20 февруари 2003 г.

¹⁴⁷ <<http://www.videx.bg/>>.

¹⁴⁸ <<http://www.airsofia.com>>.

¹⁴⁹ В един такъв доклад се твърди, че по време на югославското ембарго Еър София е осъществявала рискови полети до Подгорица и Белград. По това време фирмата е използвала товарни самолети АН-12. Източници от българското контраразузнаване твърдят, че през 1994 г. Еър София е превозвала гранатохвъргачки от Северна Корея до Паскистан. (Виж: Димитрова, The Business with Death and the Yugoembargo, <<http://investigation-bg.org/show.php?id=67>>.) Еър София се споменава и в доклад на неправителствената организация Хюман Райтс Уоч по повод на доставка, извършена на 9 април 1995 г. Тогава самолет на Еър София е задържан при междинно кацане на о-ви Зелени нос, тъй като на борда му са били открити сто тона оръжие. Полетът е бил за Еквадор, която по тава време е във въоръжени гранични спорове с Перу. Самолетът не е бил натоварен с българско оръжие е не е преминавал през българска територия. Смята се, че е излетял от Беларус. (Виж Хюман Райтс Уоч, април 1999 г.)

¹⁵⁰ Димитрова, З. Бизнесът със смъртта и югоембаргото. <http://investigation-bg.org/show.php?id=67>.

До приключване на изследванията на екипа, нито една от големите държавни транспортни фирми — “България Еър”, Паракходство “Български морски флот” и Български държавни железници, не фигурираше в списъка на лицензираните компании, въпреки че те практически редовно транспортират ОСТВДУ¹⁵¹. В този списък не са включени и множество фирми, които извършват услуги, свързани с търговията с ОСТВДУ, като автотранспорт, спедиция, финансови и консултантски услуги.

1.4.3 Търговия с рискови страни

През 90-те години България често бе обвинявана, че нейни МОЛВ се изнасят в конфликтни или нестабилни държави и региони, като част от тази дейност се извършва чрез международни посредници или по обиколни маршрути. Такива рискови страни, за които България е изнасяла МОЛВ, са редица воюващи африкански страни като Ангола (1996-1998), Руанда, демократична Република Конго (1999), Уганда, Сиера Леоне (1998) и Бурунди. Поради това че въпросните сделки представляват сериозни нарушения на международните норми за оръжеен контрол, те попаднаха в ползрението на българските медии, международни неправителствени организации, както и на експертна група към ООН¹⁵².

Настоящото българско правителство е заявило публично волята си да провежда “...последователна и отговорна политика по отношение на експортния контрол¹⁵³.” Това свое намерение правителството е потвърдило на редица международни форуми¹⁵⁴. Правителствените ръководители смятат въведените през юли 2002 г. поправки в ЗКВТДОСТВДУ за модерна законова рамка, която въплъщава поетата от управляващите политика в областта на търговията с оръжие¹⁵⁵. Много от измененията в закона отразяват препоръките на международните наблюдатели, включително въвеждането на контролен механизъм за дейността не само на българските, но и на чуждестранните оръжейни посредници, като акцентът пада върху изискването търговията да е съобразена с международните стандарти в тази област, за да се предотврати износет на оръжие за рискови дестинации.

Големите незаконни трансфери на МОЛВ, които са осъществявани (от държавата) в миналото изглежда вече са прекратени, което дава основание проучването на българската система за експортен контрол да заключи, че “През последните две години не е регистриран незаконен износ на оръжие¹⁵⁶.” За съжаление, все още се отправят обвинения към България за участие в подклаждането на различни конфликти и към българското правителство за неспазване на поети международни ангажименти, по които тя е страна. През февруари 2004 г. в боливиийските медии се появиха съобщения за започнато от военните разузнавателни служби разследване по случай на внесени картечни пистолети и автомати АК-47, българско производство. Според твърденията, оръжията били внесени през Перу и били предназначени за терористични групировки, участвали в няколко поредни нападения над полицаи и войници¹⁵⁷. Според българските медии също така през август 2004 г. е било издадено разрешение за продажба на 2 500 контейнера снаряди на Грузия, страна, в която продължават да тлеят вътрешни конфликти¹⁵⁸. От Междуведомствената комисия публично заявиха, че разрешението за износ към Грузия е напълно съобразено с международните процедури и изисквания за сертифициране на крайния потребител¹⁵⁹.

Направеният преглед на общодостъпната информация за износа на МОЛВ от България през последните няколко години (виж Приложение Д) разкрива, че има редица случаи на износ към потенциални рискови страни.

¹⁵¹ Например, през април, 2004 г. в Истанбул на път за Хамбург е задържан кораб на Паракходство “Български морски флот”, натоварен с български ловни пушки. —Дневник, 29 април 2004 г.

¹⁵² Виж Хюман Райтс Уоч, 1 април 1999 г., <http://hrw.org/press/1999/apr/bulg0401.htm>; В доклад, публикуван от Съвет за сигурност на ООН през март 2000 г. се казва, че събраните от експертна група към ООН доказателства еднозначно “сочат към България като източник на по-голямата част от оръжието, закупено от УНИТА—поне от 1997 г. насам”. (Виж Писмо от 10 март 2000 г. на Председателя на Комисията към Съвета за сигурност, създадена с резолюция 864 (1993), по повод положението в Ангола, изпратено до Председателя на Съвета за сигурност (S/2000/203), параграф 41). Заключителният доклад на Комисията на ООН за наблюдение на санкциите върху Ангола, публикуван през декември, 2000 г. представя още доказателства за наличието на големи доставки български оръжия, предимно МОЛВ, за подразделенията на УНИТА между 1996 и 1998 г. (Виж ‘Заключителен доклад на Комисията на ООН за наблюдение на санкциите върху Ангола, S/2000/1225, <http://www.globalpolicy.org/security/sanction/angola/0012rprt.htm>, параграф 54.) Оръжията са изнесени със сертификат, в който за краен потребител е заявена държавата Того. (Виж също 24 Часа, 23 март 2000 г.)

¹⁵³ Паси, 2002 г.

¹⁵⁴ Такев, 2001 г.

¹⁵⁵ Интервю, Стоева, 23 септември 2004 г.

¹⁵⁶ Гунев и др., Глава 3.

¹⁵⁷ Novinite.com, 23 февруари 2003 г.

¹⁵⁸ Novinite.com, 6 август 2004 г.; BNN, 7 август 2004 г.

¹⁵⁹ BBC, 12 август 2004 г.

За периода 2001-2003 г. тези страни са Колумбия, Грузия, Гватемала, Индия, Индонезия, Македония, Руската Федерация, Турция и Саудитска Арабия. Всяка от тях може да се сметне за рискова и потенциално проблемна дестинация, предвид критериите за износ, заложи в Кодекса за поведение при износ на оръжие на ЕС, към който България се е присъединила. Все пак, рискът остава само потенциален, тъй като липсва по-подробна информация за вида на изнесеното оръжие и за изисканите гаранции за краен потребител. Остава надеждата, че предстоящият доклад на българското правителство относно оръжейния износ на страната ще хвърли повече светлина върху тези случаи.

1.4.4 Внос и вътрешна търговия с МОЛВ

В България има 269 специализирани магазина, в които законно се търгува с оръжие. Има информация, че повечето от законно внесените в страната МОЛВ се продават на граждани. Оръжейни магазини има във всички областни градове, но повечето от тях са концентрирани в градовете с най-голямо население: София (53 магазина), Пловдив (22), Бургас (17), Плевен (15), Хасково (13) и Варна, Велико Търново и Добрич (2)¹⁶⁰. Основните вносители на оръжие с гражданско предназначение са фирмите “Берета трейдинг” и “Стар форс”. Най-търсените марки вносно оръжие, според интервюираните по време на изследването собственици на оръжейни магазини, са: Берета (Италия), Браунинг (САЩ), Ремингтън (САЩ), Валтер (САЩ), Смит& Уесън (САЩ), Колт, CZ 75 В Compact (Чехия), и Глок (Австрия). Най-популярни сред ловците са пушките, руско и турско производство¹⁶¹. Според собствениците на магазини 70 % от продажбите са на оръжия с цена между 500 и 800 долара. Най-скъпите продавани оръжия са 1 250 или повече долара. Около 20 % от продажбите се падат на български оръжия, чиято цена на дребно е между 100 и 300 долара. По приблизителни оценки, предвид нарастването на броя на регистрираните малки оръжия, продажбите на оръжие на вътрешния пазар през 2003 г. са между 3,8 и 5,7 млн. долара. Възможно е, обаче, тази стойност да е по-голяма, тъй като повечето купувачи се насочват към нови или скъпи оръжия, когато могат да си го позволят. Въз основа на тези цифри, обаче, вносът на оръжие вероятно достига 3,04 – 4,56 млн. долара годишно¹⁶². Служители на МО заявиха в интервютата, че вносът може би е по-голям от вътрешното търсене и е възможно магазините да разполагат с доста големи запаси¹⁶³. Наличието на широка търговска мрежа за оръжие предполага запаси от над 40 000 броя малки оръжия, като голяма част от тях са придобити в близкото минало (за повече подробности, виж раздел 1.1.1).

Има индикации, че пазарът върви към насищане, тъй като от 1998 г., когато за пръв бе либерализиран режимът за притежание на оръжие, броят на регистрираните оръжия намалява¹⁶⁴.

Година	1999	2000	2001	2002	2003
Новорегистрирани оръжия	24 072	45 653	30 518	20 211	7 467

Таблица 20: Новорегистрирани оръжия (1999-2003 г.)¹⁶⁵.

Възможните стимули на вноса на МОЛВ, освен гражданското търсене на вътрешния пазар, са няколко. Първо, това е нуждата на службите за сигурност от високоспециализирано оръжие за специални операции (напр. за близък бой), така че въпреки излишъците от МОЛВ, с които основните служби разполагат, това търсене обикновено се задоволява с вносни оръжия. Второ, може да се предположи, че част от внасяните МОЛВ по късно отново се изнасят, вероятно след като бъдат ремонтирани или модифицирани. Отново поради липсата на подробен годишен доклад за вноса и износа на оръжие в България, не е възможно да се посочи каква част от оръжията в списъка в Приложение Е са предмет на реекспорт, нито пък могат да се очертаят никакви тенденции.

¹⁶⁰ По данни на НСП към 30 юни 2004 г.

¹⁶¹ Интервюта със собственици на оръжейни магазини, септември 2004 г.

¹⁶² При сравнение на тази стойност с данните в Приложение Е за 2003 г., тя изглежда достоверна и пълна.

¹⁶³ Изказване на Йордан Божилков, началник на отдел “Международни организации и контрол на въоръженията”, Министерство на отбраната на семинар по въпросите на МОЛВ и ограничаването на тяхното разпространение, организиран от Българския червен кръст, 3-4 ноември, 2004 г. София.

¹⁶⁴ Капитал, 22 октомври 2004 г.

¹⁶⁵ Източник: по данни на МВР, НСП.